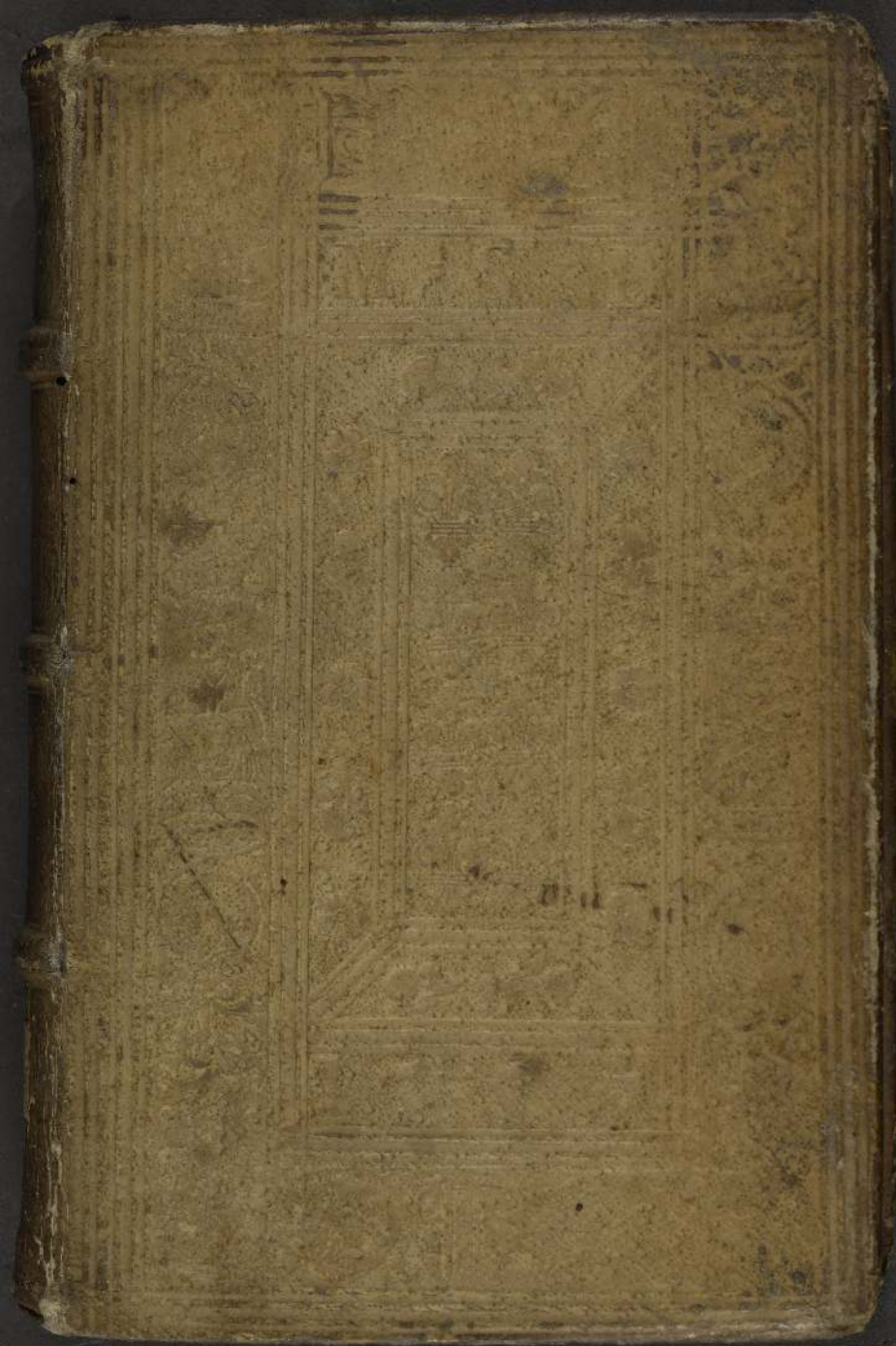

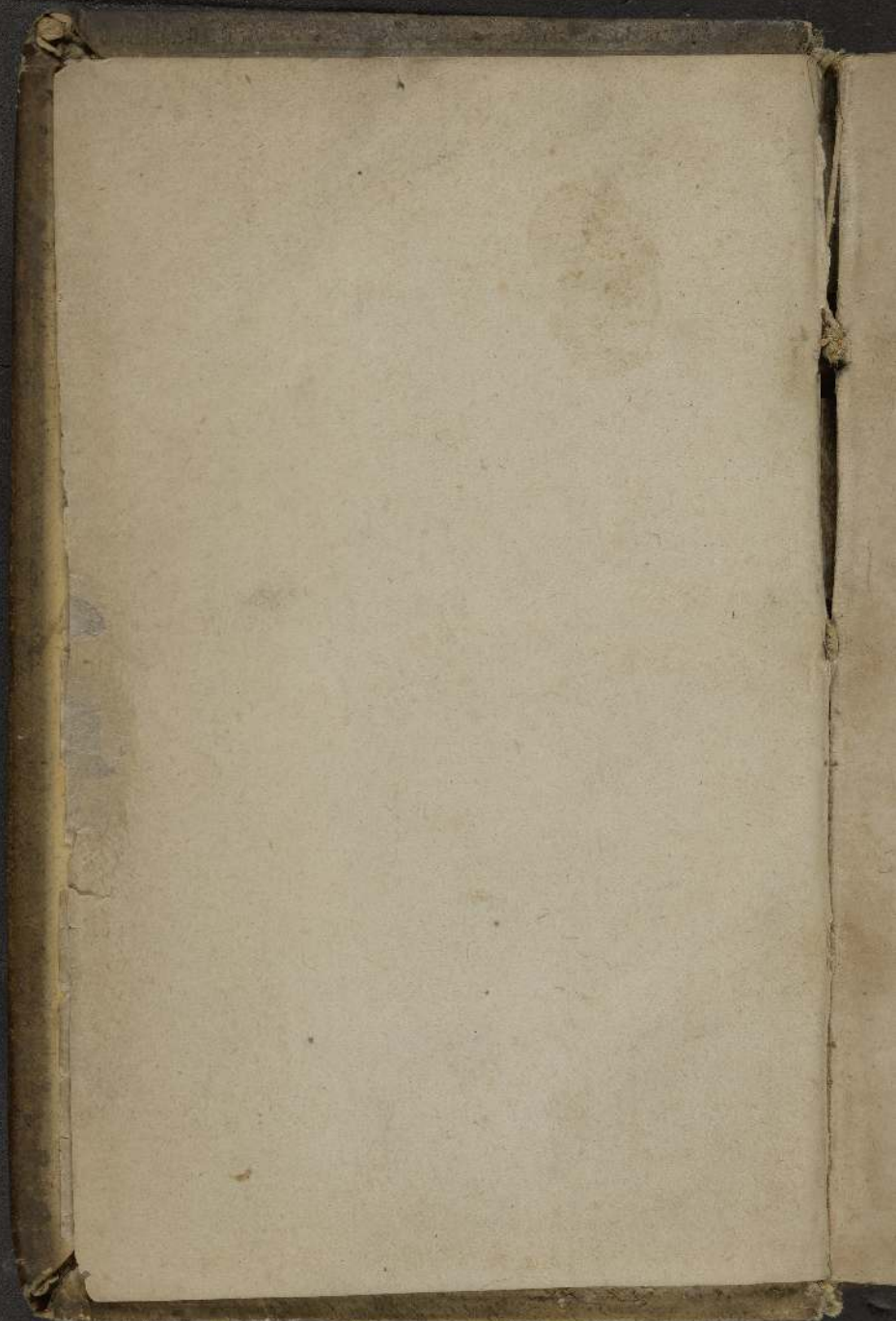
Wille des
Aukts. V. D.
G.
Bonn, Ps. 1441

RICHARD C. KESSLER
REFORMATION
COLLECTION

PITTS THEOLOGY LIBRARY
EMORY UNIVERSITY
M C M L X X V I I

PITTS
THEOLOGY
LIBRARY

EMORY UNIVERSITY
ATLANTA, GEORGIA 30322

ENARRA

TIO PSALMI SEXAGE-

SIMI OCTAVI, EXVRGAT DEVS

& dissipentur inimici eius &c. in quo

dulcissimis uerbis & figuris, doctrina de uictorijs,

triumpho et aeterno regno Christi, comprehensa

est, & propositae sunt Prophetiae et conso-

lationes de propagatione & per-

petua defensione

Ecclesiae

Dei.

INTERPRETE

D. GEORGIO

MAIORE.

LIPSIAE

EXCVDEBAT GEORGIVS

HANTZSCH.

ANNO

M. D. LL

Kessler
1887
Major 3

R
D
C

fiat
sum
tiar
Et
xit
luc
fac
pos
sola

1887

REVERENDISSIMO
 Domino, D. Martino Episcopo Eclesiæ
 Caminensis in Pomerania,
 Nobilitate, sapientia, & pietate
 præstanti, Georgius
 Maior Theologiæ
 Doctor
 S. D.

SITATVM est nobis triumphale carmen, uidelicet Psalmum Exurgat Deus, quotannis hoc ipso tempore, & in templo, & in schola repetere, & ut dulcissima descriptio familiaris nota

fiat adolescentiæ, & ut nos ipsos in hac lectione de summis beneficijs filij Dei, ad inuocationem & gratiarum actionem accendamus, & petamus, ut hic uictor, qui contriuit Draconem, et nos ex carcere eduxit, adsit nobis, regnet in pectoribus nostris, accendat lucem suam in mentibus nostris, & nos confirmet, ac faciat nos organa salutaria, seruet etiam Ecclesiâ ad posteritatē, sicut in hoc ipso Psalmo proposita est cōsolatio et promissio, quæ adfirmat, hūc uictorē seruaturū

rum esse Ecclesiam in hac uita, quia inquit se missum
esse exercitus Euangelizantium, & dona datu-
rum esse hominibus.

Nec dubito quin omnes pij ubiq; terrarum inter
legendum, uero gemitu hæc beneficia à filio Dei pe-
tant, agant etiam gratias Deo, quod non sinit in gene-
re humano prorsus extingui lucem Euangelij, sed sub
inde eam restituit, & sibi colligit populum, qui hunc
Triumphum comitetur, & fruatur eius sapientia, iu-
stitia & bonitate in omni æternitate.

Scio autem tibi quoq; in his curis & doloribus
magnam leuationem adferre huius dulcissimi carmi-
nis lectionem.

Et si autem extant multæ piorum & doctorum
enarrationes in hunc Psalmum, tamen quia apud Iu-
miores eadem inculcari necesse est, ego quoq; inter e-
narrandum addidi breues admonitiones, præsertim
cum interpretes Iudæi, & qui eos imitantur, incon-
cinnè reddiderint figuras quæ sunt in carmine multæ
& splendide.

Necesse est autem commonesceri adolescentiam
de natiua sententia, de phrasi, de figurarum lumini-
bus, deniq; & de utilitate Psalmi, quam doctrinam,
quam consolationem, quas promissiones, quas com-
minationes recitet.

Has maximas res nulla eloquentia Angelorum
& hominum satis exponere potest. Sed tamen initia
discen-

discenda sunt, & placent Deo hæc exordia studij, ut
inquit Psalmus: Ex ore infantium & lactentium per
fecisti laudem. Nec possunt rudiores ordiri hanc do-
ctrinam, nisi utcumq; sermo declaretur, & membra
distribuantur.

Misi autem ad te hanc lucubrationem, & quia
in ipsius Psalmi lectione te acquiescere scio, & quia
te fauere his studijs, & in iudicando adhibere dexte-
ritatem & candorem non dubito. Certe ueram & na-
tiuā sententiam reddere bona fide conatus sum.

Nec in hac enarratione, nec in alijs meis scriptis
noua dogmata gignere unquam uolui, sed Saxonica-
rum Ecclesiarum sententiam incorruptam recitare stu-
diui. Nec iudicia sincera & candida defugio.

Sic igitur ad te hoc scriptum mitto, ut etiam iu-
dicem te esse uelim, ac simul precor filium Dei domi-
num nostrum Iesum Christum, ut te & nos omnes re-
gat, & sua dona det Ecclesijs harum regionum, &
reprimat feram arūdinis, quæ exitium Ecclesijs
minuitur. Bene uale, Vuittembergæ in

Pascate, Anni 1551. quod est

ab exitu ex Aegypto

Pascha 3060.

* *

*

PSALMVS

LXVIII.

Exurgat Deus:

Redditus latino Carmine

à Ioanne Stigelio.

Surge Deus, iustam quid adhuc es lentus ad iram,
Quid lædunt oculos impia facta tuos?
Huc ades, inq; fugam victor conuerte rebelles,
Qui te non cupiunt esse, fuisse uelint.
Vtq; leuis tenues uapor euanescit in auras,
Vt fluit in tepidis cera soluta focis:
Disijce, perde, fuga sic agmina foeda malorum,
Vt nunquam inueniant sparsa salutis opem.
At uos qui Dominum iusta ratione timetis
Plaudite, coelesti pectora chara Deo.
Pandite saluifico genialia carmina Christo,
Et resonent socijs iubila uestra choris.
Nam Deus ut uindex radicitus eruet illos,
Sic uos unanimes hic & ubiq; teget.
Iam mihi iam uideor uenientis cernere uultus,
O adsis populo sæpe uocate tuo.
Ite, parate uiam, uenienti applaudite Christo.
Vndiq; letitiæ sint bona signa noue.

Sterni.

Sternite fronde uias, pictosq; inserte tapetas,
Fragret odoratis terra rigata rosis.
Prospera gauiso prædicite nuncia mundo,
Et populis, uenit hic, dicite, uestra salus.
Fallor? an aërias per clara uehicula nubes
Ad nos è coeli labitur axe Deus?
Suauius inuehitur ueniens sanctissimus Heros,
Qui merito Domini nobile nomen habet.
Qui Pater afflictos humaniter aspicit orbos,
Arbiter & uiduas uindice seruat ope.
Qui populos habitans inter sua uerba professos,
In se uisa pia corda tuetur ope.
Qui male fecundis tribuit sua pignora nuptis,
Et genus è sterili semine grande facit.
Carcere detentos certis qui liberat horis,
Credentesq; sua fulcit alitq; fide.
Quiq; rebellantes siccis immergit arenis,
Impiaq; in sterili corda relinquit humo.
Cum Deus inuise loca per syluestria terræ
Dux ires populum præuius ante tuum:
Ima tuo horrescens tremuit sub pondere tellus,
Motus & ingenti murmure Sina fuit.
Insonuere graui coeli conuexa fragore,
Decidit & largis plurimus imber aquis.
Huc ades ô iterum populo expectate uocanti,
Te ueniente iterum quassa tremiscat humus.

Nos iterum orantes *foelicibus* obrue *nimbis*,
Proq; tua *afflictos* *dexteritate* iuuu.
A te nam *patrij* speramus *munera* *cœli*,
Heredes *regni* nos *patiare* tui.
Et tibi cum *nostros* adiunxeris ante *parentes*,
Nos etiam ex illa parte *fer* esse tuos.
Qua potes, *afflictos* releua *pietate* precamur,
Da nobis *uerbi* *mitia* dona tui.
Sed dabis, & totum implebis *præconibus* orbem,
Pectore quo deceat qui tua *uerba* canant.
Qui uelut *eductis* *ingens* *exercitus* *alis*,
Inuictum ponent per loca *iussa* *pedem*.
Vnanimes illic *sancibunt* *foedera* *Reges*,
Regia sed *partas* diuidet *uxor* *opes*.
Illarumq; *pio* *uictrix* *Ecclesia* *ductu*,
Vastabit *Stygiae* *regna* *profunda* *plagæ*.
Innumerasq; *animas* *auido* ex *Acheronte* *reducens*,
Et *spolij* & *tituli* *præmia* *iusta* *feret*.
Vtq; *micant* *aurum* *penna* *uibrante* *columbæ*,
Cum *uaga* *sub* *rutilo* *copia* *sole* *uolant*:
Sic *procul* *illorum* *medijs* *tentoria* *campis*
Fixa *relucens* *lampadis* *instar* *erunt*.
Omnia *discussis* *redduntur* *clara* *tenebris*,
Qua ponunt *tanti* *fulgida* *castra* *duces*.
Et quacunq; *Deo* *loca* *distribuyente* *frequentant*,
In *media* *fulget* *nocte* *serena* *dies*.

Sicut

Sicut & uberibus ualidus mons confitus aruis,
Immotam uentis sustinet ictus humum:
Sic inuicta ferens dulces Ecclesia fructus,
Hostiles surda negligit aure minas.
Illa Dei mons est, quem nulla exciderit ætas,
In quo perpetuo tempore uernat humus.
Turba quid hunc reliqui contemnit inuida montes?
Hæc est magnanimi regia celsa Dei.
Hanc Deus elegit, semperq; habitabit in illa,
Nec sedes placido gratior ulla Deo est.
Vestra quid irati sufflatis pectora Reges,
Vestra quid inuidia saucia corda tument?
Quis furor est illi exitium struxisse Monarchæ,
Numina qui nutu perdere uestra potest?
Dicite degeneres, genus Israël, Apellæ,
Gens dilecta olim, nunc inimica Deo:
Impia quid uestras seducit opinio mentes,
Credere quæ Christum uos uetat esse Deum?
Dum nisi Sinaicis ubi uos audiuit in oris,
Aeternum nusquam creditis esse Deum.
Non nouus hic Deus est, idem est qui in uertice Sinæ
Diuina est uestris uoce locutus auis.
Ille quod à uobis falsa pietate colatur,
Per quos est operum nube sepulta fides:
In se confisas uoluit conuertere gentes,
Cumq; nouo populo non nouus esse Deus.

Qui nunc edomita ducens de morte triumphum,
Ingenti plausu uictor ab hoste redit:
Et secum innumeros insignia bellica currus
Ducit, & armata millia multa manus:
Ascendensq; alti super ardua sydera cœli
Ereptos Stygio carcere ducit auos:
Iamq; triumphati post diruta tartara ditis
Ingreditur tituli celsus honore sui.
Pone sequi uideas uinctas post terga Megaras,
Et locus hic tota cum Styge quidquid habet:
Spirituumq; greges tam contra Heroa potentem
Se nihil hic ausos uoce gemente quæri.
Captiuos inter uictus regnator auerni,
Dira fremens media ducitur ipse uia.
Hic auras questu complent ululante Sathanes,
Dum sibi perpetuo uincla futura uident.
Illic Christiadum conscendunt iubila cœlum,
Quos sibi restituit uindice Christus ope.
Interea sedes Ditis trahit atra ruinam,
Vastantur Stygij regna superba Dei.
Non iam Tartareus poterit nocuisse Tyrannus
His qui te uero pectore Christe colunt.
Iamq; repubescens rediuiui gratia mundi
Lætitiæ ostendit publica signa nouæ.
Cuncta triumphanti plaudunt elementa Monarchæ,
Cuius ad incessum flectitur omne genu.

Blas

Blandius à summo delucent aëre soles,
Mitior & solito temperat aura solum.
Testantur uolucres blandis sua gaudia linguis,
Harmonicis resonant terra polusq; modis.
At Deus omnipotens curru sublimis ab alto
Dispergit spolijs munera sancta sui:
Munera saluifici coelestia semina uerbi,
Per quæ mortales uiuida turba sumus.
Ille rebellantes etiam dominatur in hostes,
Victor & hinc merita præmia laudis habet.
Falleris, hunc si quis fatua de plebe malorum,
Posse tua uinci pestilitate putas.
Impius ut uideat, contabescatq; uidendo,
Hostibus in medijs estq; manetq; Deus.
Tollite laude Deum, seu luce Diespiter orbem,
Seu uaga nocturnis Cynethia lustret equis.
Assidua qui nos onerare salute uidetur,
Dum fundit uerbi prodiga dona sui.
Fœlices longeq; supra sua fata uolantes,
Quos manet hoc Domini dulce grauâtis onus.
Non nos hic opera fallax fiducia nostræ
Agnatos cœlo, quos uolet, ille facit.
Hoc duce proterimus minitantem funera mortem:
Solutus ab æterno liberat ille malo.
Ille inimicorum franget capita alta suorum,
Qui, nisi flagitijs, uiuere turpe putant.

Impia

Impia Iudææ delebit semina gentis,
Turpe quod à priscis degenerarit auis.
Exiget inuisos terraq; mariq; Tyrannos,
Regibus heu uictis uulnera quanta dabit.
Solis ad occasum mundum peragrabit ab ortu,
Corporibus cæsis tota tepebit humus.
Ibit & immundis per strata cadauera campis,
Sanguinis intinget profluuiosq; pedes.
Eius & hostili pascentes sanguine fauces
Fœdabunt tepido rostra cruore canes.
Iam qualis quantusq; trabas longæ agmina pompæ,
O mihi non dubio corde recepte Deus.
Qualibus incedas ducibus Rex magne uidemus,
Imperium mundi qui sine fine tenes.
In primo resoni præcedunt agmine uates,
Qui docto reddunt gutture dulce melos.
Inde uiri cytharæ, & docti ludere naulis
Dulcisonis resonant carmina blanda modis.
Candida quos circum comitantur turba puellæ,
Quassantes tenera tympana blanda manu.
Quacumq; est sanctæ quædam communio plebis
Incidit in laudes mentio multa tuas.
Stirpe quod è magni, ceu fontibus Israël
Deriuës regno subdita corda tuo.
Quid memorem Heroas tua Martia signa ferentes,
Beniamin primas quos puer inter habet.

Aspice

Aspice ut hic primis pompæ sese arduus alis
Inferat, & reliquos fulgeat ante Duces.
Paruulus hic olim, sed iam non paruulus, extra
Humanos sensus raptus in astra uolat:
Cuius ab ingenuo nascentur sanguine reges,
Qui doceant uerum turba professæ Deum.
Auguror, & uideo, longæui ceditæ patres,
Nescio quid maius prisca Damascus alit:
Qui nunc Tarstaco prodis è sanguine miles,
Saulus es, exiguo tempore Paulus eris.
Præuius in tenebris tu Dux errantibus ibis,
Et facies miris multa stupenda modis.
Nascere sancte puer, magni tuba bellica Christi,
Assertor regni maximus huius eris.
Parte alia incedunt tanti pia membra triumphæ,
Edita de Iudæ semine turba duces.
Quiq; Genesarethis nati stagnantis ad undas,
Quos Zabulon, & quos Naphthalis ora tulit:
Prisca quibus patrias fecit Bethsaida cunas,
Terraq; quam liquidis Iordanis ambit aquis.
Talibus atq; alijs Ducibus tua signa secutis
Magne tui uires roboris adde Deus.
Te ducente tuos pius hic exercitus hostes
Conterat, imperij tu rege frena tui:
Fac nihil hic, nisi quod iubeat tua sancta uoluntas,
Imposita sudans sub cruce miles agat.

Et

Et quaecumq; uolens animis operabere nostris
Fac tuus in nobis Spiritus ista regat:
Ad diuina tui diuertens numina templi
Confluet in Solymas plurima turba plagas.
Externiq; tibi portantes munera Reges,
Committrent uerbo seq; suosq; tuo.
Perde laborantis tacitas Cacodæmonis artes,
Ille dolos nobis quos meditetur habet.
Bestia ut expectans taciti sub arundine lustris,
Quos uidet immitti deuorat ore greges:
Sic is sollicitis nos undiq; passibus ambit,
Quos uidet incautos, in sua uincla rapit:
Vtq; sit uberior captæ uictoria prædæ,
Hei multos socios in sua uota trahit.
Hi sunt quos auri stimulat uesana cupido,
Et misere macerans ambitionis amor.
Pontifices, mystæ, sed quos memorare molestum est,
Aurum qui ficta religione colunt.
Atq; auidi uacuum cœu captant æra tauri,
Quos intus macerans urit anhelæ fames:
Hi sua sic auidis arrodunt pectora ciuis,
Immensas cumulet donec acerrimus opes.
Inde fit ut falsis uitient tua dogmata sectis,
Et lacerent ueræ religionis opus.
Quos Deus è medio digneris tollere uictor,
Floreat ut regni gloria uera tui.

Conte

Contere sanguinei sitientia corda cruoris,
Qui temere affectant flebile Martis opus.
Perde pijs cædem meditantes mentibus hostes,
Qui iactant rabidas in tua uerba minas.
Ad tua confugient peregrina numina gentes,
Ut dedant placidas sub tua iura manus.
Sæta relinquentes septemplex hostia Nilî
Acciurent Pharij cum duce quisq; suo.
Audiet extremi te decolor accola Gangis,
Porriget & faciles in tua iussa manus.
Ferte Deo grates totam uaga regna per orbem,
Et canite unanimi carmina blanda sono.
Qui rerum Dominus cœlestes peruolat orbes,
Et solus uitam rebus inesse facit.
Ipse dabit uires animis sua dona professis,
Ipse dabit uerbo pondera iusta suo.
Ille sui regni finite ut moderetur habenas,
Non male quod cœpit prouehet autor opus.
Huic ferte acceptum, soli huic ascribite, si quid
Proficitis uestra turba beata fide.
Ille agit in uobis, agitante calescitis illo,
Hic uigor è cœlo non aliunde uenit.
Ut pluit Aërijs tenues è nubibus imbres,
Sic pluit è uobis cœlica uerba Deus.
Magna urget prestare suos miracula sanctos,
Quos sanctæ exercet dura palestra crucis:
Qui

Quicumq; intrepido profitentur pectore Christum,
Iustaq; cum uitij hoc duce bella gerunt :
His Deus inuictos animos, his nescia frangi
Sufficit, & cælo pectora digna frui.
Laus tibi magne Deus, tibi tellus plaudat & Aether,
Te, quidquid toto spirat in orbe, canat.
Cuncta retro sublapsa prius sine legibus ibunt,
Quam cesset meriti gratia lausq; tui.

FINIS.

Laus Deo.

PSALMVVS

LXVIII.

XVRGAT

Deus & dissipen-
tur inimici eius,
& fugiant qui o-
derunt eum à fa-
cie eius.

Sicut dispelli-
tur fumus, dispelle eos, sicut fluit cera à
facie ignis, sic pereant impij à facie
Dei.

Et iusti lætentur & exultent in cons-
pectu Dei, & delectentur in lætitiâ.

Cantate Deo, Psalmum dicite nomi-
ni eius, parate viam ei, qui inuehitur
molliter, DOMINVS nomen illi, Exul-
tate in conspectu eius.

Qui pater est Orphanorum & ius-
dex uiduarum, Deus in habitaculo san-
cto suo.

Deus qui solitarios habitare facit
B do

PSALMVS

domum, & educit uinctos congruo tempore, rebelles autem habitabunt siccitatem.

Deus cum egredereris in conspectu populi tui, cum pertransires in deserto, Sela.

Terra mota est, & cœli distillaue-
runt à facie Dei Sinai, à facie Dei, Dei
Israël.

Pluuiam largam effundis Deus,
hæreditatem tuam laborantem, tu re-
creas.

Animalia tua habitabunt in ea, re-
creas bonitate tua adflictum Deus.

Domínus dabit uerbum cum ma-
gno exercitu Euangelistarum.

Reges exercituum sunt amici, &
decus domus diuidet spolia.

Cum castrametamini (eritis sicut)
alæ columbæ, cuius pennæ argento &
auro rutilante coopertæ sunt.

Cum constituit omnipotens reges
super eam, sicut nix dealbabuntur tene-
bræ.

Mons

LXVIII.

Mons Dei, mons pinguis, mons excelsus, mons pinguis.

Vt quid exultatis montes excelsi? Hic est mons in quo beneplacitum est Deo habitare, etenim DOMINVS habitabit in eternum.

Currus Dei millies mille, Dominus in eis in Sinai sancto.

Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus, etiam rebellibus ut inhabitet DOMINVS Deus.

Benedictus Dominus quotidie, orationis imponit nobis Deus, & tamen salus est nostra, Sela.

Deus noster Deus ad saluandum, & DOMINVS est Dominus educens ex morte.

Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum, uerticem capilli perambulantium in delictis suis.

Dixit Dominus, de pinguibus conuertam, conuertam de profundo maris.

PSALMVS

Propterea intingetur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum de inimicis linget.

Viderunt ingressus tuos Deus, ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.

Præuenerunt principes coniuncti psallentibus, in medio iuencularum tympanistrifarum.

In Ecclesijs benedicite Deo, Domino, de fontibus Israël.

Ibi Benjamin adolescentulus, dominatur eis, Principes Iuda cum suis turmis, Principes Zabulon, & principes Neptalim.

Præcepit Deus tuus fortitudinem tuam, Confirma hoc Deus, quod operatus es nobis.

Propter templum tuum in Hierusalem, tibi offerent reges munera.

Increpa feram arundinis, congregationem taurorum inter uitulos, populos conculcantes propter argētum, Dissipat gentes, quæ bella uolunt.

Ves

Venient legati ex Aegypto, Aethiopia extendet manus suas ad Deum.

Regna terrarum, cantate Deo, psallite Domino, Sela.

Insidenti caelis coelorum ab initio, Ecce dabit uoci suae uocem roboris.

Date gloriam Deo, super Israel magnificentia eius, & robur eius in nubibus.

Mirabilis Deus in sanctis suis, ipse est Deus Israel, dabit uirtutem & fortitudinem plebi, Benedictus Deus.

B 3 Ar.

ARGV

MENTVM PSALMI

LXVIII.

Exurgat Deus &c:

ERTVM EST TO
tam Ecclesiam Angelorum
& hominum initio ideo
conditam, ut Deus ei suam
sapientiam, iustitiam, ui-
tam, & omnia aeterna bo-
na communicaret, & ut
esset tanquam domicilium seu templum Dei, in quo
agnosceretur & celebraretur, uerus & unus eter-
nus Deus, & natura sic est ordinata, ut Deus eius Ec-
clesiae esset caput, quam regeret & defenderet, & ei
largiretur aeternam uitam & iustitiam, & ut intelli-
gerent ac agnoscerent Angeli & homines hoc caput
suum, ei obedirent, nec ab eo se seiungerent, nec disce-
derent extra suum ordinem.

Sed ab hoc capite, primum ingens Angelorum
multitudo, deinde & humana natura discessit: coepit
igitur Deus utrisq;, & angelis & hominibus peccan-
tibus,

7 =
tibus, & institutum à se ordinem conturbantibus,
horribiliter irasci, aliter tamen angelis, aliter homini
bus. Contra angelos perpetuo & insanabili odio &
furore aduersus Deum grassantes, tota & implaca=
bilis ira Dei accensa & effusa est, quos catenis infer=
ni in tartarum includendos, tradidit seruandos in iu=
dicium. Hi igitur semel à capite suo Deo auulsi, quia
ab ipso iam amplius non reguntur, ideo sunt sine luce,
sine iustitia et uita aeterna, & precipites in aeternum
exitium ruunt.

Quia uero genus humanum ex imbecillitate im=
pulsum & seductum dolis & mendacijs diaboli, la=
psum est, ut auulsum rursus ad Deū caput suum, et in
eū ordinē, in quem initio conditū est, restituatur: ideo
pro genere humano filius Dei fit deprecator, & poe=
nā, quam iustissimae irae Dei nos debebamus, ipse pro
nobis persoluit, affixus cruci, delens chirographum
quod nobis contrarium erat, & donans nobis omnia
delicta nostra. Deinde tertio die ex morte ideo resu=
scitatur, ut uictor peccati, mortis & diaboli, in se cre=
dentibus amissa bona, aeternam iustitiam & uitam
restituatur, sicuti inquit Psalmus 22. Viuet cor eorum
in seculum seculi.

Hoc modo genus humanum rursus adiunctum
est uero capiti per Mediatorem filium Dei.

Ceterum cum Psalmus 68, cuius initium est,
Exurgat Deus &c. de beneficijs filij Dei, ui=
delicet,

delicet, de glorioso & magnifico triumpho, & de ascensione Christi ad coelos, de mittendo Spiritu sancto, de regno Christi eterno, & ministerio uerbi per Apostolos & uocem Euangelij constituendo, de discimine legis & Euangelij, de cruce, de defensione & conseruatione Ecclesie, & tota eius reductione ad caput suum Deum, conditorem Angelorum & hominum, uberrimam doctrinam contineat: Ideo huius Psalmi enarrationem suscepi, cum & hoc tempore memoriam ascensionis Domini & donationis Spiritus sancti in Apostolos effusi, celebremus.

Est autem hic Psalmus insignis et ex precipuis. Primum enim continet gratiarum actionem pro beneficijs tum corporalibus tum spiritualibus populo Israelitico exhibitis in eductione ex terra Aegypti, quod Deus hunc miserrima seruitute oppressum liberauerit, quod Pharaonem & ceteros eius hostes fugauerit et deleuerit, mirabiliter hoc populo seruato, in mari rubro, in eremo, in summa inopia omnium rerum ad uitam necessariorum, in summis periculis & plurimis aerumnis. Item quod ipse huius populi dux & defensor fuerit, quod in Sinai monte legem & certos cultus tradiderit, & simul ecclesiam & politiam pulcherrimam in orbe terrarum, in hoc populo instituerit. Pro his tantis rebus agit Propheta hic gratias, & simul petit ut & porro Deus hunc populum regat, defendat & seruet.

Secun-

Secundo transfert Prophetia hæc beneficia Israël= li in eductione ex Aegypto exhibita, ad beneficia spi= ritualia, atque adeo ad liberationem quæ per Mesiam promissum futura erat, qui totum genus humanum captiuum, ex regno peccati, mortis & diaboli, in regnum iustitiæ & uitæ æternæ sit educturus & trans= laturus.

Est igitur hic Psalmus illustris prophetia de re= gno Christi, de gloriosis ipsius uictorijs, & est pror= sus carmen Triumphale, qualis descriptio triumphi apud Paulum est Coloss. 2.

Exordium Psalmi, quod prioribus tribus uers= bus continetur, est precatio, qua petitur defensio Ec= clesiæ, ut eius hostes reprimantur, & deleantur, & Ecclesia fruatur pace & letitia in Deo suo & ex ipsius beneficijs.

Deinde in uersu cuius initium est, Cantate Deo, Psalmum dicite nomini eius, sequitur propositio. Hor= tatur enim totam Ecclesiam, ut concio pœnitentiæ, quam hic cantum & psalmum uocat, sonet in Eccle= sia, ut Domino regi Christo, in uoce Euangelij tanq̃ in triumphali curru uenienti, homines uiam parent, agnoscant peccata sua & ea deplorent, & ad hunc regem uictorem peccati, mortis & diaboli, fide con= fugiant, in eo acquiescant, letentur & exultent. Ad=

ditur autem propositiōi amplificatio, cum huius regis persona & officia describuntur. Dicit nomen eius esse יהוה hoc est יהוה, est enim eius nominis abbreviatio, quæ uox tantum unico & æterno Deo tribuitur.

Significat igitur Messiam uerum Deum esse, uocat & patrem orphanorum & iudicem uiduarum, & clavis uerbis eū אלהים Deum uocat, habitantem in loco suo sancto, hoc est, in Ecclesia, in credentium, contritorum & afflictorum cordibus, & ibi ordine eius officia commemorat, quod Ecclesiam multiplicet, uinctos liberet, & hostes Ecclesiæ puniat.

Ita posteaquam regis personam & eius officia descripsit, subiicitur tandem narratio, quæ ex Antithesi constat.

Est enim illustris collatio Legis et Euāgelij, in qua utriusq; discrimen, officium & effectus depinguntur.

Principio autem commemorat hunc regem filium Dei fuisse ducem huius populi, educentem eum ex Aegypto, liberantem à Pharaone, qui in Sinai locutus sit Moysi, qui ibi legem, cultus, ceremonias dederit, qui certam politiam ibi constituerit, qui editis tot miraculis populum semper defenderit, seruauerit.

Dicit autem legem in Sinai datam esse cum horribili specie, terram motam et cœlos distillasse à facie Dei Sinai, quo significat legem non esse doctrinam uiuifi-

uiuificantem et exhilarantem corda, sed terrentem et
ostendentem peccata et iram Dei.

Ceterum in altera parte narrationis, quæ est (Pluuiam et c.) concionatur de Spiritu sancto mittendo et effundendo in Apostolos et omnes credentes, atque adeo de larga Euangelij pluuiâ, quæ, non ut Lex in Sinai cum terrore, sed ex Sione placidè et beneficiè in hereditatem Dei aridam, hoc est, in Ecclesiam, in credentium corda contrita et pauesacta, effusa, ea agnitione bonitatis et gratiæ Dei, non imputantur peccata, et nos gratis propter filium recipientis, sit recreatura et uiuificatura, ut fructum postea copiosum ferant.

Absoluta narratione redit ad descriptionem officiorum Christi regis: Et cum duo præcipua sint regum officia, pascere, et aduersus iniurias defendere subditos, ostendit et hunc regem fore, et pastorem et bellatorem fortem.

Curam regis suos pascentis, describit duobus uerbis: Animalia tua habitabunt in ea et c. Item Dominus dabit uerbum cum magno exercitu Euangelistarum.

Quia uerò diabolus hostis filij Dei extremè uerbum Euangelij odit, ideo suscitât bella, excitât hereses, persecutiones, incêdit homines odijs, cõtra doctrinam Euangelij, ut perditâ et extinctâ uelint hereditatè filij Dei, hoc est, Ecclesiâ. Cum igitur filius Dei sit rex,

rex, custos & defensor Ecclesiæ, ideo contra diaboli
furores, ipse belligeratur, agit excubias, reprimit &
cohercet diabolos & tyrannos grassantes in Eccle-
siam, & eam seruat. Seruat & doctrinam incorru-
ptam contra hereses & sectas, per consensum piorum
doctorum, & subinde doctrinam repurgando & re-
staurando.

Hoc bellum describit ordine quinq; uersibus, ab
eo cuius initium est, Reges exercituum sunt amici.

Ostendit autem Christum summum & æternum
regem & pontificem, constituere, pro defensione Ec-
clesiæ, sub se etiam alios reges & principes, quorum
uoce & ministerio uult colligi & conscribi Ecclesiæ
milites & ingentes exercitus, quibus contra diabo-
lum & mundum filius Dei pugnat, & suis robur &
uictoriam largiens, hostes suos uincit.

Hi reges & principes duces exercituum Chri-
sti, sunt Apostoli, Episcopi, pastores omnium ætatum
Ecclesiæ Dei.

In primis uero obseruandum est, quod hoc in lo-
co præcipitur consensus doctorum Ecclesiæ. Neque
enim hoc bellum contra tantum hostem diabolum fe-
liciter geri, neque uictoria parari, dissentientibus ipsis
ducibus, potest. Et illustris ualde similitudo est, cum
Ecclesiam ingenti exercitui, in spaciofo campo castra
metanti, comparat, & eius arma ex aduerso sole ful-
gentia & radiantia depingit.

Illustris

Illustris & altera similitudo est, cum Ecclesiam
pingui, fertili & excelsi monti comparat, cum quo,
est alij montes, monarchiæ, regna & imperia orbis
terrarum, omnibus ætatibus bellum gerant, tamen il-
lis euersis, hic solus stat firmus & immotus, hic solus
est sedes & habitatio Dei conditoris rerum, contra
quem montem, ne inferorum quidem portæ præuale-
bunt.

Post bella et pugnas cōmemoratas, subiicit iam de
scriptionem uictoriarum & triumphi Christi, uicto-
ris peccati, mortis, diaboli, inferorum & mundi, in
his duobus uersibus: Currus Dei milies mille &c.
Item, Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem etc.

Ideo autem hic uictor ascendit ad coelos, & se-
det ad dextram æterni patris, ut regat & defendat
Ecclesiam, det ad ipsum confugientibus dona, Spiri-
tum sanctum, nouam lucem, iustitiam, letitiam & ui-
tam, & ut ad se traducat totam Ecclesiam, in omnem
æternitatem uicturam cum Deo. Sunt igitur isti mil-
lies mille currus Dei, tota Ecclesia Angelorum & ho-
minum, hunc uictorem & ducem suum celebrans.

Quamquam autem Ecclesia per Christum sit li-
berata a morte, peccato, & tyrannide diaboli, & do-
nata æterna iustitia & uita, tamen Deus eam in hac
uita propter certas causas uult esse subiectam cruci:
Ideo ab instituta triumphi descriptione paulisper di-
grediens,

grediens, subiicit doctrinam de cruce, & tolerandis afflictionibus, cui addit consolationem, quod quam, uolente Deo, uarijs oneribus et arumuis prematur Ecclesia, tamen eius custodem & liberatorem esse filium Dei. Sic enim inquit, Benedictus dominus cotidie, onus imponet nobis Deus, sed ideo ut nos seruet, Deus noster Deus ad saluandum, & dominus est dominus educens ex morte.

Consolatur igitur Ecclesiam, sed hostibus Ecclesiae minatur certam poenam, cum ait: Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum etc. quae comminatio proprie ad Synagoga pertinet.

Addit autem prophetiam, qua significat quosdam ex Iudeis conuertendos ad Christum, reliquam uero multitudinem populi Iudaici impiam, cum lege, templo, sacerdotio ac tota politia Moysi euertendam, quae prophetia in excidio Hierosolymae impleta est.

De Iudeorum conuersione concionatur uersus, Dixit Dominus, de pinguibus conuertam etc. Sequens autem uersus, Propterea intingetur pes tuus in sanguine, uaticinatur de excidio reliquae gentis Iudaicae quae conuerti noluit.

Ceterum quia supra à descriptione triumphi est digressus, ideo in sequentibus. quatuor uersibus ad eam redit, & eam absoluit, cum ait, Viderunt ingressus tuos Deus &c. Fuit autem ritus, ut in pompa triumphali currum uictoris ducentis triumphum, precederent

rent qui pæana seu *ἑπὶ νικῶν*, hoc est, cæmen trium=
phale canerent, quibus coniunctæ erant puellæ tym=
pana pulsantes. Hanc pompam triumphalem uictoris
Christi, hic describit ordine, de qua postea copiosius
dicturi sumus.

Postquam autem triumphum Christi regis uicto=
ris, & ipsius regnum, spiritualibus & cœlestibus bo=
nis florentissimum descripsit, subiicit tandem in tribus
uersibus, orationem ualde necessariam, ut Deus porro
huic regno Christi felices successus dare, & illud con=
tra diaboli & hostium furores tueri & confirmare
uelit, cum ait, Præcepit Deus tuus fortitudinem tuam,
Confirma hoc Deus quod operatus es in nobis etc.

Orationi additur Prophetia de gentium uoca=
tione, Venient legati ex Aegypto etc.

In fine, cum inquit, Regna terræ cantate Deo
etc. Addit exhortationem, ut tota Ecclesia agat gra=
tias Deo pro hoc amplissimo regno constituto, cui
attexit promissionem & consolationem: Deus Israël
ipse dabit uirtutem & fortitudinem plebi, qualis illa
est, portæ inferorum non præualebunt aduersus eam,
hoc est, erit uictrix, non delebitur, sed seruabitur

Ecclesia etiam furentibus & eam oppu=
gnantibus tyrannis & diabolis. Hec

breviter de argumento Psalmi sint
dicta. Sequitur iam

narratio.

EXOR=

EXORDIUM.

Exurgat Deus & dissipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum, à facie eius.

EXordium Psalmi sumptum est ex Moise, Numer. 10. Vbi scriptum est, cum castra essent mouenda, priusquam totus populus ingrederetur iter, arcam foederis tanquam ducem, trium dierum spacio necesse erat præcedere, ad quærendum locum castrorum. Cumq; à Leuitis eleuaretur arca, Moises contra hostium irruptiones petens à Deo defensionem, sic orabat, Surge Domine, & dissipentur inimici tui, et fugiant qui oderunt te à facie tua. Cum autem à Leuitis deponeretur, aiebat, Reuertere Domine ad multitudinem exercitus Israël.

Arca igitur foederis, est Ecclesia Dei, foedus autem est ipsum uerbum cum Sacramentis, quibus mediante fide coniungimur et copulamur Deo. Aurea tabula qua tegebatur arca, quæ uocabatur propiciatorium, est Christus quem proposuit Deus propiciatorem per fidem in sanguine ipsius, Rom. 3. qui arce operculum est, hoc est, qui aduersus iram Dei, peccatum, mortem, diaboli et tyrannorum seuitiam Ecclesiam tegit et defendit.

Exuscitat igitur Propheta in exordio huius Psalmi,

mi, tum se tum totam Ecclesiam ad gratiarum actio-
nem & precationem pro defensione Ecclesie omnium
temporum, mentione & recordatione admirande li-
berationis ex Aegypto & defensionis populi Israeli-
tici, & ueterum beneficiorum. Quasi dicat:

O Deus patrum nostrorum, qui populum tuum
miserrima seruitute in Aegypto oppressum, rege Pha-
raone, & ceteris hostibus populi tui fugatis, ac non
secus ac fumo dispersis & perditis, mirabiter liberasti
& seruasti, precor te, ut propter promissum propicia-
torem, ducem & custodem populi tui, porro serues
Ecclesiam tuam, seruantem & amplectentem foedus,
hoc est, uerbum, cultus & ceremonias per te traditas,
similiter fugatis & perditis tuis hostibus, ut Patrum
tempore.

Est igitur hoc exordium gratiarum actio & si-
mul precatio pro defensione Ecclesie omnium tem-
porum.

SECUNDVS.

Versus.

Sicut dispergitur fumus, disper-
gantur.

Sicut liquefit cera à facie ignis,
sic pereant impij à facie Dei.

C

Exor=

Exordium amplificatum est per similitudinem
& collationem. Sunt autem obseruandæ tales simili-
tudines, in quibus pijs consolatio proposita est. Ni-
hil uidetur in genere humano magnis imperijs, floren-
tibus opibus, potentia & autoritate, firmitus & du-
rabilius.

Formidabiles Ecclesiæ Dei, propter potentiam,
tyrannidem & seuitiam fuerunt, Pharaos, reges Ca-
naan, Sennacherib, Nabuchodonosor, Nero, Iulianus
& similes: Et erunt omnibus temporibus quidam re-
gum & potentum, qui Ecclesiam delere & disperge-
re conabuntur. Sed tales similitudines, ubi tyrannos
fumo, ceræ, paleis, uasis figulinis comparat scriptu-
ra, & promissionem & consolationem proponunt,
fore ut, etsi Adamantini, saxei & ferrei, & omnia de-
leturi uideantur, ipsi tamen non secus ac fumus & pa-
leæ, breui diuina uirtute dispergantur, & Ecclesia
seruetur, sicuti historia persecutorum Ecclesiæ omni-
bus temporibus testatur.

Comminatur igitur hic certum exitium hosti-
bus Dei, & pios contra ipsorum seuitiam in uersu
sequenti consolatur.

Et iusti latentur & exultent in
conspectu Dei, et delectentur in
lætitiis.

Vetus

Vetus translatio habet, Et iusti epulentur, cum
hebraeus **נחם** habeat, quod est, letatus, gauisus
est, Graecus **ἐπαυδήτωσαν**, quod similiter letari,
exhilarari significat.

In hoc uersu continetur altera pars collationis,
hostes Ecclesiae pereunt, & tanquam fumus disper=
guntur. Sicuti Pharaon cum exercitu in mari rubro
ita periit, ut ne nuncius quidem tantae cladis superes=
set, & reges terrae Canaan fugati, & uicti, populo
Dei cesserunt suas possessiones. Illarum enim histo=
riarum hic praecipue meminit.

Deinde quanta dispersio populi Iudaici, quod
Christum & Apostolos interfecissent, per Romanos
facta est, quae iam ultra annos 1500. durauit. Postea
cum Romani imperatores persecutiones aduersus Ec=
clesiam Christi horrendas mouissent, eius monarchiae
potentia per Gotthos & Vandalos fracta & debili=
tata est, & postea secuta est illa distractio & auul=
sio regnorum ab imperio Romano, de qua Daniel
Propheta uaticinatur, ita ut ueteris potentiae Imperij
Romani uix reliquiae restent.

Intereunt igitur hostes Ecclesiae, at ipsa etiam
in medijs imperiorum ruinis seruat, & letatur,
quanquam oppressa cruce, in Christo rege, & uicto=
re suo, per quem peccatum deletum, iram Dei placa=
tam,

tam, mortem absorptam, & diaboli potentiam euer-
sam, & se ad æternam uitam, iustitiam & letitiam
uoce Euangelij uocari nouit & certo credit: ideo non
potest non letari tantis bonis per CHR I stum regem
suum ipsi partis.

PROPOSITIO.

Cantate Deo, Psalmum dicite
nomini eius, parate uiam ei qui in-
uehitur molliter, DOMINVS NO-
men illi, exultate in conspectu ei-
us.

Principio explicanda hic sunt, quæ ad uersio-
nem & grammaticam pertinent.

Vetus translatio habet. Iterfacite ei qui ascen-
dit super occasum, **בַּעֲרֵבוֹת** Baëreboth n. inter-
pretantur super occasum. Dicunt autem Hebræi, sicuti
& Nicolaus de Lyra affirmat, id esse nomen propri-
um unius de septem coelis, uel à suauitate, uel solitu-
dine sic dictum: Varia enim eius uocis significatio
est. Nos autem eam uocem ab **עֵרֵב** deducimus,
quod nomen suauitatem significat, ut Prouerb. 20.
Suauitas est uiro panis mendacij.

Canticorum 2. Quoniam uox tua suauis seu sua-
uitas.

uitas. Eius nominis plurale est, עֲרֻבוֹת, quod hoc loco in nostro Psalmo positum est.

Significat igitur non cælum desertum stellis, sed suauitatem.

Instituit enim hic Propheta collationem Legis & Euangelij, quam infra in narratione absoluet. Ostendit enim duos esse currus, in quibus Deus regum rex uehitur.

Primum esse legem, in quo non molliter, sed horribili cum fragore & sonitu uehitur, ita ut terra moueatur, fluant montes à facie domini. Cernuntur enim fulgura micantia, audiuntur tonitrua, & sonitus bucinæ horrendum stridet, totus mons Sinai fumat, & ardet incendio. Ostendit n. lex peccatum, & horribilem iram Dei aduersus peccatum, maledicit & damnat omnes nō præstantes integram obedientiam Deo. Ideo Paulus uocat ministerium mortis &c.

Alter currus, in quo uictor & triumphator peccati, mortis & diaboli, filius Dei uehitur, est suauissima & dulcissima Euangelij uox, de qua Canticorum 2. ita scriptum est, Sonet uox tua in auribus meis, uox enim tua dulcis etc. De quo molli & suauis aduentu huius regis & Zach. 9. extat uaticinium: Exulta santis filia Sion: Iubila filia Hierusalem, Ecce rex tuus ueniet tibi iustus et saluator, ipse pauper et ascendens

C 3

super

super asinam et super pullum filium asinae, et loquitur
pacem gentibus. Et Esa. 42. Non contendet neq; cla-
mabit, neq; audiet aliquis in plateis uocem eius, Ha-
rundinem quassatam non confringet etc.

Mosis hæc est uox, Maledictus qui non manse-
rit in omnibus. At Christi hæc est, Venite ad me
omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam
uos. Inuitat ad se omnes qui peccata sua agnoscunt,
et iram Dei sentiunt, et affirmat omnes confugientes
ad se, gratis propter se recipi et saluari à patre. Ita
hic triumphator mollissimè & dulcissimè in uoce
Euangelij uehitur.

Iubet autem hunc uictorem uenientem gratis a-
nimis excipi, cū ait, **Cantate Deo, Psalmum**
dicite nomini eius, hoc est, gratias agite Deo,
quod hic rex ultro, non inuitatus à uobis, ad uos ue-
nit, ut uos liberet et saluet. Docet autem quomodo sit
excipiendus, nempe ut iter ei paretur, ut omnia in uia
sint plana et recta, sicuti et Baptista uox sonat, Para-
te uiam Domini, rectas facite semitas eius.

Due enim sunt partes doctrine Euāgelij, prior
est concio de poenitentia, qua uenienti Domino uia
sternitur, et hospitium paratur. Neque enim hic rex
alibi quam in corde contrito, et tremante sermones
suos habitare uult, sicuti Esa. ult. scriptum est.

Alterā

Altera est concio de remissione peccatorum gratuita propter Christum, cum fide hunc regem, uoci Evangelij tanquam equo insidentem & ad nos uenientem, excipimus, et ut liberatorem nostrum complectimur: **וְהָיָה**, enim uox hic posita, significat, equitauit, ascendit equum, uectus est. Ita et psalmo 45. hic rex in suo ornatu, accinctus gladio, et equo insidens, describitur, Accingere inquit gladio tuo, super femur tuum, potentissime, gloria tua et decore tuo. Et in decore tuo prosperare, et equita super uerbum ueritatis et afflictionis propter iustitiam. Ideo Munsterus hunc locum sic uertit: Cantate Deo et psallite nomini eius, exaltate eum, qui orbibus cœlorum uelut equo insidet. Orbis autem cœlorum quibus hic rex uehitur, est ipsa doctrina Euangelij.

Dominus nomen illi.

Interpretes uariè hunc locum reddiderunt. Hebraeus sic habet **שְׁמוֹ בְּיָה** In Ia nomine eius. **יְהוָה** uero uox hic posita, est abbreviatio uocis **יְהוָה**, quod est nomen tetragrammaton, et soli uero Deo tribuitur, et Mesiam liberatorem significat. Non autem obscura est sententia, si in uersu grammaticam cōstructionē obserues, quæ est, Cantate Deo, Psal. dicite nomini eius, in Ia nomine eius, sc. cātate et psallite: **וְהָיָה** C 4 dens

dens quod sit eius nomen, videlicet, יהוה in cuius nomine, id est, in cuius Domini mediatoris, nempe filij Dei, fiducia, uelit inuocari et celebrari Deum.

Hortatur igitur ut in nomine, hoc est, in notitia, agnitione et fiducia promissi Messiae liberatoris, Deum celebremus, inuocemus, et ei gratias agamus pro liberatione et defensione, et ut ex ipsius beneficijs latemur, sicuti inquit, Exultate in conspectu eius.

Posteaquam enim mentes antea et peccato et sensu irae Dei conterritae, in uoce Euangelij, Dominum filium Dei equitantem et uenientem, exceperunt, et fide complexae sunt, iterum eriguntur et consolationem accipiunt, quam pax, uita et uera letitia sequitur, Rom. 5. Iustificati fide pacem habemus erga Deum, per Dominum nostrum Iesum Christum.

Cum igitur Messiae regi nomen יהוה tribuit, quod unius ueri et aeterni Dei nomen est, significat Messiam natura Deum esse. Sequitur in Psalmo.

DESCRIPTIO REGIS
uictoris.

Qui est pater orphanorum, &
iudex uiduarum.

Deus in habitaculo sancto suo:

Pergit

Pergit in descriptione personæ regis uictoris
supra instituta: Vbi primum ostendit hunc regem, ue-
rum et æternum Deum esse. Hic uero eius officia or-
dine commemorat. Primo autem uocat Patrem or-
phanorum et iudicem uiduarum.

Vere autem Ecclesia & singuli pij in hoc mun-
do sunt tanquam orphani et uiduæ, desertæ et destitu-
tæ omnibus præsijs humanis, et tales quoq; omnes
horrore peccati, iræ Dei et mortis oppressi sunt, qui-
bus nisi filius Dei opituletur, perire eos necesse est.
Talibus miseris orphanis destitutis omnibus humanis
auxilijs, ipse filius certam opem promittit, cum in-
quit, Non relinquam uos orphanos, ero uobiscum
usq; ad consumationem seculi. Et Psalmus 10. Tibi
derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor. Et
Psal. 27. Pater meus et mater mea dereliquerunt me,
Dominus autem assumpsit me.

Tales consolationes infigamus animis, et cum de-
serti uidemur, credamus filium Dei affuturum et opi-
tulaturum nobis, et ut adsit, ardentibus uotis peta-
mus.

Quaquam enim longius adflictis conscientijs
abesse, et Ecclesiam ac ærumnosos deseruisse uideatur
Deus, tamen cum Ecclesia sit sedes Dei, et in cordibus
contritorum uelit habitare Deus, certa fiducia statua-
mus

mus eum esse praesentem nobis, sicuti hic inquit, Deus in habitaculo sancto suo, hoc est, adest orphanis & miseris petentibus ab eo opem: tales enim sunt eius habitatio sancta, Sicuti 2. Corin. 6. scriptum est, Vos estis templum Dei uiui, sicuti dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis &c. Et Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diligit eum, & ad eum uenimus, & mansionem apud eum faciemus.

Deus qui habitare facit unicos domum.

Id est, qui ex solitarijs & unicis personis magnam familiam facit.

Primum officium regis Messiae est, quod Ecclesiam orphanam & desertam contra mundi & diaboli seuitiam defendit & seruat. Secundum, de quo hoc loco, quod Ecclesiam unicam & solitariam multiplicat. Loquitur autem hic de futura Euangelij propagatione, quae facta est, cum Spiritus sanctus effusus est in Apostolos, & per illos uox Euangelij sparsa est per totum terrarum orbem, ibi Ecclesia, quae in populo Israel antea erat parua, solitaria & sterilis, per gentium accessionem ita est multiplicata, ut domus impleretur filijs. Psalm. 113. Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum letantem. De hac propagatione

pagatione Ecclesiæ, & Esa. 54. concionatur cum ait,
Lauda sterilis quæ non paris, decanta laudem & bin=
ni quæ non pariebas, quoniam multi filij desertæ ma=
gis, quam eius quæ habebat uirum & c.

Qui educit uinctos congruo tempore.

Tertium officium Mesie uictoris, liberare uin=
ctos ex carcere peccati, legis, mortis, & diaboli, de
qua liberatione Christus inquit, Si uos filius liberaue=
rit, uere liberi eritis.

Sed rebelles habitabunt siccitas tem.

Quartum officium est, quod hostes Euangelij
punit. Est autem horribilis poena quam hic commemo=
rat, quod rebelles & increduli Euangelio, in magnis
terroribus sunt sine ulla consolatione. Continent enim
Euangelium fontem aquæ uiuæ salientis in uitam æter=
nam, Ioan. 4. Ita Saul, Iudas & similes habitant in
arida terra, seu in siccitate, hoc est, oppressi terrori=
bus, non habent quo se erigant & sustentent, cum sint
sine fide & hostes uerbi Dei, ideo ruunt in despera=
tionem & interitum.

Hactenus regis uictoris personam & eius offi=
cia descripsit. Nunc subiicit narrationem.

Deus

NARRATIO.

Deus cum egredereris in conspe-
ctu populi tui, cum pertransires in
deserto, Sela.

Terra mota est, & cœli destillaue-
runt à facie Dei Sinai, à facie Dei,
Dei Israël.

Hæc narratio constat ex antithesi: Confert enim
legem cum doctrina Euangelij. Initio autem hic ob-
seruandum est, filium Dei semper fuisse ducem & cu-
stodem Ecclesiæ Dei, quod & Ireneus lib. 4. cap. 14.
affirmat dicens: Ab initio assistens filius suo plasmati,
reuelat omnibus patrem &c. Ita & hoc loco ait,
Deum, hoc est, filium Dei promissum Messiam, fuisse
cum populo, cum educeretur ex Aegypto, & fuisse
custodem eius in deserto.

Hic enim est qui Moysen infantem in aquis expo-
situm seruauit: Qui deinde ei in ardenti rubo locutus
est: Qui ei de educendo ex Aegypto populum man-
datum dedit. Hic est cuius uirtute tot & tanta mira-
cula coram Pharaone Moyses & Aaron ediderunt.
Hic est qui populum in columna nubis & ignis præ-
cessit: Qui currus & exercitum Pharaonis in mari ru-
bro euertit: Qui in Sinai legem dedit cū ceremonijs, qui
politiam instituit, qui manna, cothurnices, qui aquam ex
petra percussa salientem, populo dedit, sicuti 1. Cor.
10. inquit Paulus, Bibebant de spiritali, quæ illos co-
mitabatur

mitabatur petra, Petra autem erat CHRISTVS.

Hæc obseruanda sunt contra Ebionem & similes, qui negant Christum antea fuisse, quam ex Maria uirgine nasceretur.

Secundo obseruanda est hic quoq; collatio Legis & Euangelij, in qua utriusq; doctrinæ effectus describuntur.

Lex igitur est doctrina, lumen seu regula in creatione, homini ad imaginem Dei condito, diuinitus impressa, ostendens quales nos esse, conformes nempe Deo & ipsius uoluntati in lege reuelata, quæ item facere, quæue omittere oporteat, requirens perfectam, & interiorē & exteriorē obedientiam, & damnans omnes qui eam non præstant.

Quanquam autem per lapsum hominis hæc lux multum sit obscurata, tamen manserunt reliqui aliqui radij, quibus & Deum esse scimus, ac quidem talem, qui iusta postulet, & iniusta damnet & puniat, & quibus radijs illuminati, ipsi iusta ab iniustis discernimus.

Quia uero magna potentia diaboli est, obscuratis hanc reliquam lucem in natura humana corrupta, & impellentis homines, ut contra hanc normam congruentem cum mente diuina ruant: Ideo Deus uocem legis, quanquam in creatione iam antea in cordibus hominum scriptam, in certo populo & loco, unde ad cæteras gentes, per totum terrarum orbem spargetur,

tur, ingentibus miraculis rursus publice promulgari,
& in certis sacris tabulis scribi, & eius uocem in ge-
nere humano conseruari uoluit, ut esset certum testi-
monium iudicij diuini contra peccatum.

Vt igitur totum genus humanum sciat, Deum o-
disse, damnare & punire peccata, tum presentibus
poenis in hac uita, tum aeternis in altera: Ideo tam hor-
ribili specie in monte Sinai uox Legis promulgatur.
Cacumen montis, in quod Deus descendit, ardet incen-
dio, totus mons mouetur, & ex eo ascendit fumus
quasi ex fornace, auditur horribilis sonitus buccinae,
audiuntur tonitrua, uidentur fulgura &c.

Hac horribili specie populus conterritus, inquit,
Non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur, lo-
quere tu nobis & audiemus. Sed Moses ostendit cur
hoc modo legis promulgatio fiat, Deus uenit (inquit)
ut terror illius esset in uobis, & non peccaretis.

Hinc apparet, quod sit officium & qui effectus
Legis, non ut iustitia & uitae, sed (sicut Paulus 2.
Corinth. 3. uocat) mortis ministerium sit.

Sicuti autem Lex quinquagesima die post exitum
ex Aegypto data est, et doctrina illa cum ceremonijs,
& tota politia Mosaica conseruata est, usque ad re-
surrectionem Domini nostri Iesu Christi, annos mil-
le,

le, quingentos & quadraginta duos: Ita quinquage=
 sima die post resurrectionem Liberatoris nostri, ante
 annos 1516. in Apostolos effusus est Spiritus san=
 ctus, per quos postea iuxta preceptum Christi &
 Prophetias aditas Esa. 2. & Michea 4. alia Lex,
 hoc est, doctrina Euangelij, non ex Sinai, sed ex mon=
 te Sionio, neque terribili specie ut prior Legis doctri=
 na, sed placide in orbem terrarum, tanquam pluuia ad
 corda arida & afflicta recreanda sparsa est: Sicut
 hic uocem Euangelij largissimæ pluuiæ comparat,
 & eam Legi opponit, quæ cum daretur terra mota
 est ac tremuit, hoc est, expauescunt corda, ostenso per
 Legem peccato, & ira Dei aduersus peccatum, sed
 eadem recreantur terrore Legis arefacta & pauesa=
 cta, cum in ea, pluuia Euangelij, annunciantes gra=
 tiam & remissionem peccatorum gratuitam pro
 pter Christum Mediatorem, effunditur.

Ideo Sic inquit Pro=
 pheta.

DE

DE SPIRITU SANCTO & Euangelio donando.

Pluuiam largam effundis Deus,
hereditatem tuam laborantem, tu
recreas.

Animalia tua habitabunt in ea,
recreas bonitate tua afflictum De
us.

Est igitur hæc prophetia, de Spiritu sancto mit-
tendo, & de larga & liberali pluuiâ Euangelij per
totum terrarum orbem spargenda.

Obseruabis autem hoc loco dulcissimam descri-
ptionem Ecclesiæ & Euangelij. Ecclesiam uocat hæ-
reditatem Dei, sicuti & Psalmo secundo dicitur: Po-
stula à me & dabo tibi gentes hereditatem tuam, &
possessionem tuam terminos terræ: Hanc comparat
uirenti prato & horto amoenissimo, ornato omnis ge-
neris floribus pulcherrimis & fragrantissimis, qui
flores in credentibus, tanquam plantulis, sunt uaria
Spiritus sancti dona, quæ Christi bonus odor sunt
Deo, ut 2. Corinth. 2. dicitur.

In hoc uiridi & amoeno prato seu horto, Eccle-
sia Dei, uarij generis animantia pascuntur, Medi,
Elamitæ, Iudæi, Græci, Cretes, Arabes, hoc est, om-
nium nationum populi: sed interdum fit ut ex ingeni-
est, hoc est, sensu iræ Dei, & alijs arumnis ac tenta-
tionibus

tionibus spiritualibus seu corporalibus, & herbe & flores, & ipsa animalia, quæ in hoc prato pascuntur, exarscere & tanquam emori incipiant: Vnde illæ querelæ in Psalmis sunt, Defecerunt sicut fumus dies mei, & ossa mea sicut torris adusta sunt, percussus est cor meum & ut fœnum exaruit &c.

Quia uero horum animalium, quæ in hoc prato Ecclesie pascuntur, pastor est Christus, qui ita oves audientes suam uocem diligit, ut pro eis animam suam det, & qui ideo eas pascit, ne pereant in æternum, & ne quis eas ex manibus eius rapiat, & ut uitam æternam det eis: Ideo hic pastor, sedens ad dextram patris, de coelo ex sinu æterni patris, pluuiam **נְכוּנָה** uoluntariam, spontaneam, largam, munificam, & liberalem in hanc hereditatem, suam Ecclesiam, in credentium corda arefacta & contrita effundit, quæ est ipsa Euangelij uox, annuncians ex sola liberalitate, munificencia (id quod uox Hebraica quoq; significat) ex sola misericordia Dei, gratis sine nostris meritis, propter filium Mediatorem, nobis remitti peccata, nos recipi & saluari, & Deum non abijcere eos, qui peccata sua agnoscant, & horrendam iram ipsius contra peccata sentiant, sed Spiritum contritum esse gratum sacrificium Deo, ut Psalmo 51. inquit, & Esa. cap. 57. ait: Deum habitare cum contrito & humili spiritu, ut uiuificet spiritum humilium, ut uiuificet cor contritorum.

Hac pluuia, in hoc pratum Ecclesiam, effusa, re-
creantur & uiuificantur herbae, sata, flores, arbores
& omnia pascencia animantia, hoc est, ubi corda fide
imbiberunt hunc caelestem rorem & imbrem, concia-
piunt pacem & letitiam cum Deo, per Dominum no-
strum Iesum Christum, Rom. 5. Ita pulcherrima simi-
litudine depingitur Ecclesia & uox Euangelij cum
ipsius effectus, qua similitudine scriptura saepe utitur,
ut Deut. 32. Stillet ut pluuia doctrina mea, fluat ut
ros eloquium meum, quasi imber super herbam, &
quasi stille super gramina, Esa. 55. Quomodo descen-
dit imber & nix de caelo, & illuc ultra non reuertitur,
sed inebriat terram, & eam foecundat, & germi-
nare facit eam &c. Sic erit uerbum meum quod egre-
ditur de ore meo, non reuertetur ad me uacuum &c.
Psal. 23. Dominus pastor meus, nihil mihi deerit. In
loco pascuae meae collocauit, super aquam refectionis
deduxit me, animam meam recreauit. Sequitur in
Psalmo.

DE PROPAGATIO- ne Euangelij.

**Dominus dabit uerbum, cum ma-
gno exercitu Euangelistarum.**

Diligenter hoc in Psalmorum & Prophetarum
lectione obseruandum est, saepe ea quae antea figurate
dicta

dicta sunt, postea planis & simplicibus uerbis exponit
& repeti solent. Ita hoc loco quæ de propagatione
Euangelij ante figurate per pluuiam largam significa-
uit, hoc loco perspicuis uerbis exponit, Dominum datu-
rum uerbum cum magno exercitu Euangelistarum,
quæ etiam historia propagati Euangelij ostendit.

Initio doctrina Euangelij per filium Dei duode-
cim Apostolis tanquam ducibus exercituum Euange-
listarum commissæ est: sed lux doctrinæ per Spiritum
sanctum in Sionio monte, & Hierosolymis accensa,
primum per Apostolos, ut duces, & postea simul per
ipsorum discipulos, late per totum terrarum orbem
est sparsa, & idolomania, quæ omnia ubique tenebat,
ab his ducibus & exercitibus Euangelistarum deu-
cta & euersa, subiugata est uictori Christo.

Hi uero duces, cum essent pugnaturi per totum
terrarum orbem contra diabolum & idola, ita scribuntur
inter sese partiti prouincias, et exercitus suos, docetes
Euangelium Christi, duxisse.

Duces præcipui inter Apostolos fuerunt Petrus
& Paulus, quorum hic copias suas aduersus gentes,
alter contra circumcisionem, hoc est, Iudæos dixit.

Initium belli Hierosolymis, tanquam ab arce, &
in populo Iudaico, cui datæ erant promissiones, sub-
iungendo cœptum est.

In prima pugna eo die quo Spiritus sanctus effusus est in Apostolos, circiter tria hominum millia, Hierosolymis à solo Petro, uirtute Spiritus sancti cum armantis, deuicta & Christo subiugata sunt.

Postea huius belli incendium subinde & in Hierosolymis & in uicinis locis, urbibus & regionibus, uidelicet, Samaria, Galilea, Syria, Damasco, & Gaza, Lydda, Saron, Ioppe, Cesarea, latius serpsit, quæ loca & populi, solius fere Petri uoce oppugnata, cum ingenti hominum multitudine Christo colla submiserunt.

In prima autem persecutione, quæ contra hos duces Christi & signiferos Euangelij, Stephano lapidibus obruto, à diabolo, pontificibus, scribis et pharisæis excitata est, facta inter eos dispersio. Viderunt horum signa & Phœnices, Cyprij & Antiochini, sed eo tempore iuxta mandatum summi Imperatoris filij Dei, huius belli classicum tantum inter Iudeos canebatur.

Postea cum per quosdam Cyprios & Cyrenæos, Apostolorum commilitones, Antiochiæ Syriæ, in publico, Euangelij tuba inflata exaudiretur, concurrerunt ad ea signa & Græci, & aliarum nationum populi, & præcipue per Barnabæ uocem, quem Apostoli ex Hierosolymis miserant, ingens multitudo Iudeorum & gentium conuersa, Christo nomina dedit. Inde Barnabas profectus Tharsum, Paulum euaggelista

Joſi ſibi adiunxit, qui redeuntes Antiochiam Syriæ,
totum annum in ea urbe ſubiuganda ſtatuæ habue=
runt, quibus tantæ copię ſeſe coniunxerunt, ut ibi pri=
mum militibus & exercitui Chriſti, nomen Chriſtia=
norum imponeretur.

Eo tempore cum magna fames eſſet, collectas e=
leemoſynas paſſim, Paulus & Barnabas pertulerunt
Hieroſolymam. Hæc prima Pauli expeditio fuit. Bre=
uiter enim huius ducis curriculum primum deſcribe=
mus.

Secunda expeditio Pauli eſt, qua ex Hieroſoly=
mis cum Barnaba ſuas copias iterum Antiochiam du=
xit, ac inde per Seleuciam, Cyprum, Salaminem, Pa=
phum, Pergen Pamphiliæ, Antiochiam Piſidiæ, Ico=
nium, Lyſtram & Derben, Lycaoniæ urbes, per Ata=
liam, unde reuerſi ſunt ruruſus in Antiochiam Syriæ,
ubi orta controuerſia de Lege Moïſi ſeruanda, profe=
cti ſunt Hieroſolymam, ut caterorum Apoſtolorum
ſententias de hac diſceptatione audirent, quæ facta
ſunt poſt conuerſionem Pauli anno 13.

Tertia expeditio Pauli fuit, in qua uexillum E=
uangeliꝝ circumtulit per Phrygiam, Galatiam, Mi=
ſiam, Bithyniam, Troadem, & inde in Europam per
Macedoniam & eius urbes, Samothracen, Neapo=
lin, Philippos, Amphipolim, Apoloniam, Theſſalo=
nicam, Berream, in qua expeditione Silam & Timo=
theum ſυςςατιώτας coniunctos habuit. Inde per

mare uectus uenit Athenas, unde profectus est Corinthum, in qua urbe idolatriæ, luxui & uoluptatibus dedita, ut se Christo dederet, subiuganda, fere biennium consumpsit. Ex Achaia in Syriam rursus moturus sua castra, ut subditos in officio retineret, uenit Cenchreas, unde in Asiam soluens, delatus est in Ephesum, quo in loco relictis Aquila & eius uxore Priscilla & Timotheo, iussis ut se ibi expectarent, ipse ad Pentecosten Hierosolymam profectus est.

Quartam expeditionem ex Hierosolymis mouens, aliquas prouincias & urbes Christo subiugatas, ne rursus deficerent adire & confirmare statuit. Fecit igitur iter per Cesaream, Antiochiam, Galatiam, unde Ephesum ad suos commilitones redijt, in qua urbe opibus & potentia florentissima, in qua Dianæ templum in toto orbe terrarum celeberrimum erat, deuincenda, totum triennium commoratus est. Inde redijt in Europam, iterum perlustrans Nicopolim, Corinthum, unde reuersus est Philippos, unde rursus in Asiam Troadem redijt. Inde iter fecit per Asson, Lesbos Insulam, Mitylenem, Chion Trogilios, Miletum, Coon, Rhodon, Pateras Ciliciæ, unde in Syriam rursus trajiciens uenit Tyrum, postea Ptolemaidem, inde Cesaream, tandem Hierosolymam, iterum ad Pentecosten festum.

Postrema Pauli ex Hierosolymis expeditio fuit,

ubi

ubi captiuus Romam perductus, biennio ibi Euange-
lium docens, magnam hominum multitudinem in ur-
be celeberrima ipse uinctus ex uinculis peccati, mortis
& diaboli, in libertatem Christi asseruit, quem tan-
dem liberatum ex Neronis uinculis, Italiam Galliam,
Hispaniam quoque Christo subiugasse, & inde Ro-
mam reuersum, a Nerone anno eius Imperij 12. postq[ue]
Euangelium 35. annis docuisset, interfectum esse re-
fert Epiphanius lib. 1. contra Carpocratitas.

Ita clarissimus dux Paulus, cuius auspicio & du-
ctu & uoce, magna orbis terrarum pars, Christo sub-
iugata est, a crudeli bestia Leone Nerone laniatur.
Sicuti & S. Petrus Apostolus ab hac fera affixus
cruci refertur. Post illas enim urbes, quarum supra
facta est mentio, a Petro expugnatas, profectus est
cum suis copijs, sicuti ipse refert per Pontum, Galla-
tiam, Cappadociam, Asiam & Bithyniam, & tan-
dem cum Romam uenisset interfectus est a Nerone.
Hic fuit cursus horum duorum ducum Christi. Cete-
ri uero Apostoli, ita inter sese prouincias partiti scri-
buntur.

Andream fratrem Petri refert S. Hieronymus
per Euangelij tubam deuicisse, Scythas, Sogdianos,
& Sacas, & ceteras finitimas orientis natio-
nes. Alij affirmant in Achaiam quoque uenisse

Et ab Egea proconsule Romano, ad Patras urbem, fustibus caesum, Et tandem alligatum biduo cruci, extinctum esse, cum antea ita uinctus in cruce pendens, Et Euangelium docens, uiginti hominum milia Christo subiugasset.

Quartus dux exercitus Euangelistarum Dei, fuit Iacobus Iustus frater domini, qui Hierosolymitanae Ecclesiae, tanquam arci, unde in reliquos populos orbis terrarum, uox Euangelij sparsa est, annis triginta praesuit, Et mandato filij Annae, qui tum summus pontifex erat, praecipitatus de pinna templi, lapidibus obrutus, fullonis fuste occisus est. Post hunc Episcopus Hierosolymis fuit Simeon Cleophae filius, cui Iustus successit, Et deinde ordine alij.

Iacobus Zebedei filius, frater Ioannis Euangelistae, docuit Euangelium eas tribus, quae in dispersione erant, ut refert Hieronymus. Hic cum Euangelium circiter duodecim annos docuisset, interfectus est ab Herode Agrippa, ut refert Lucas, Act. 12.

Hos sequuntur deinde alij Apostoli, duces exercituum Dei, quorum Mattheus Aethiopiam, Bartolomeus Indiam, Matthias alteram Aethiopiam, ubi est irruptio Apsari Et Hyssi portus, Philippus Phrygiam, Thomas uero Parthos, Medos, Persas, Germanos, Hyrcanos, Bactros Et Magos, sub Christi iugum domuisse scribuntur.

Ioannes

Ioannes uero Euangelista Ephesi & uicinarum
Ecclesiarum Episcopus fuit, & uixit usq; ad tempo=
ra Traiani, annos post Christum resuscitatum 68.

Hi sunt præcipui duces exercituum Dei, qui plu=
rimos $\sigma\upsilon\gamma\gamma\epsilon\alpha\tau\eta\gamma\epsilon\varsigma$ habent, discipulos nempe, qui ar=
tes belli, hoc est, Euangelij doctrinam ab eis percipien=
tes, deinde ad alias prouincias, uel subiugandas, uel
subactas regendas, & in officio retinendas, tanquam
præfecti prouincijs impositi, ab Apostolis missi sunt,
quorum in Actis & Pauli & Petri Epistolis sæpe fit
mentio.

Inter hos primi fuerunt Barnabas, et Simon qui
Niger dicebatur, Lucius Cyrenæus, & Manahen,
Iudas Barsabas, & Syllas: inter quos Lucius Cyre=
neus primum ad Danubium in Augusta Tiberina, q̄
hoc tempore Ratisbonam uocant, Marcum autem
Pauli discipulum in Passau oppido quoq; ad Danu=
bium sito: Crescens Moguntiae & in Gallijs, Clemens
Meti, Trophimus Anelati, Nathanaël in Gallia apud
Bituriges seu Treuiros, Lazarus Massiliae, Ioseph ab
Arimathia in Britannia Euangelium docuisse scribun=
tur.

Lucam qui ex Pauli Apostoli, & cæterorum re=
latione Euangelium scripsit, refert Hieronymus uixisse
annos 84. & sepultum Constantinopoli.

Marcus qui ex Petri ore Euangelium scripsit,
præfuit Ecclesiae Alexandrinae in Aegypto, & ibi

dem anno Neronis 8. mortuus est: docuit igitur Euangelium post Ascensionem Christi in coelos, annos circiter 33.

Episcoporum, qui tanquam praefecti prouincijs & urbibus subiugatis ab Apostolis impositi sunt, magna sunt certa serie agmina, ut Timotheus Ephesi, Titus Cretae episcopus fuit. Hinc sunt quorum in Actis & in Epistolis Pauli fit mentio, Apollos, Aristarchus, Caius Derbeus, Iason, Erastus, Sostipater, Tichicus, Secundus, Tertius, Quartus, Syluanus, Sosthenes, Epaphras, Iesus Iustus, Demas, Archippus Collossensium Episcopus, Eubulus, Pudens, Linus, Artemas, Zenas & Dionysius Arcopagita, Episcopus Ecclesiae quae Athenis collecta erat.

Item Ignatius Antiochiae, Polycarpus Smyrnae, cum his uixerunt, Papias, Aristion, Aristides, Quadratus & quidem alij.

Postea autem continua serie & successione, alij alijs passim in Ecclesijs, iam per totum terrarum orbem sparsis, ordine successerunt, & omnibus aetatibus succedent.

Hi sunt exercitus Euangelistarum quibus filius Dei sedens ad dextram patris aduersus diabolum bellum gerit. Ita & Canticorum cap. 6. Ecclesia exercitui comparatur, cum ait, Terribilis ut castrorum acies ordinata. Sunt enim haec castrorum acies terribiles diaboli, ad quorum conspectum fugantur. Sequitur in Psalmo.

Reges

**Reges exercituum dilecti, dilecti,
& pulchritudo domus diuidet spolia.**

Ad rem in bello feliciter gerendam, nihil tam necessarium est, quam ipsorum ducum inter se concordia, qua res paruae, ut illae ait, crescunt, discordia uero magnae dilabuntur. Ostendit igitur inter hos reges & duces populi Dei, Prophetas, Apostolos, Pastores & Doctores, esse summam animorum coniunctionem, summum consensum in doctrina Dei, qua regnum diaboli oppugnant & destruunt, quem ut inter se tueantur, Paulus Ephes. 4. hos reges hortatur, cum ait, Studete seruare unitatem spiritus per uinculum pacis, unum corpus & unus spiritus &c.

Ceterum, quia in domo ornamentum omnium pulcherrimum est, pia, honesta, casta & prudens uxor: Ideo Ecclesiam in domo Dei matrem familias, uocat hic ornamentum domus, sicuti & Germani uxorem, eo nomine appellare solent, die Haus ehr. Hec diuidit spolia detracta hostibus, id est, homines liberatos ex regno tenebrarum, transfert in regnum lucis filij Dei.

Cum castrametamini (eritis sicut)
alae columbae, cuius pennae argento &
auro rutilante coopertae sunt.

Pergit

aciei comparat. Sicuti autem terribilis est aspectus
aciei, cum arma militum splendente sole ita fulgent &
radiant, ut intuentium oculos perstringant, & ter-
rorem incutiant: ita & Ecclesie arma non sunt carna-
lia, sed ualida per Deum ad destruendas munitiones,
& omnem celsitudinem, quæ extollitur aduersus Dei
cognitionem, ut 2. Corinth. 10. dicitur. Quæ armatu-
ra tota Ephes. 6. descripta est, qua cincti & induti,
etiam diaboli ignita tela extinguere possunt. Sumi
autem hæc arma, quorum conspectu diaboli terren-
tur, ueritas, iusticia, calcei Euangelij, scutum fidei, Ga-
lea salutis, spes & gladius uerbi Dei & ardens inuo-
catio Dei.

Obseruabis autem Ecclesiam columbis hic confer-
ri: Vere enim Ecclesia in hoc mundo, inter potentes,
reges, principes, tyrannos & impiam multitudinem
collocata, id est, quod inter accipitres, miluos & uul-
tures columba, à quibus miserrime exagitur & la-
ceratur.

Sed tamen alas & pennas, tanquam durum &
argentum rutilantes, hoc est, huius columbæ strepi-
tus, sonos, uocem & scripta, metuunt diaboli & eius
organa tyranni, & impia multitudo: & quanquam
aliquæ columbæ ab his uulturibus lacerentur, tamen
maior pars, Deo custode, & uulturibus repressis &
tandem strangulatis, sua pernecitate euadunt saluæ
& incolumes, & illis ipsis quæ descriptæ sunt, eter-
na

na uita & leticia restituitur, iuxta illud: Nemo rapit oues meas ex manibus meis.

Deinde pulchrè quoque ministerium uerbi hoc loco per columbas depingitur. Hæ enim columbæ, quarum mira in uolando pernitas est, sunt Apostoli, qui ex arca Ecclesiæ, quæ tum Hierosolymis, tanquàm in Arca collecta fuit, emissi, perniti uolatu per totum terrarum orbem, dulcissimum & lenissimum Oliuæ, hoc est, Euangelij ramum, circumtulerrunt, & passim in regionibus & urbibus has oleas plantarunt. Ita & Esaias cap. 60. de his columbis, Apostolis & ministris uerbi suauissime concionatur, cum ait: Qui sunt isti, qui ut nubes uolant, & quasi columbæ ad fenestras suas? quæ fenestræ sunt Ecclesiastici coetus, quibus ministri tanquam columbæ pullis incubantes, eos fouent, donec exclusi iam, & plumæ facti, crescant in mensuram ætatis plenæ adultæ Christi, ut non amplius sint pueri, qui fluctuent & circumferantur quouis uento doctrinæ &c. Ephes. 4.

Cum constituit omnipotens reges super eam, sicut nix dealbabuntur tenebræ.

Hæc est Prophetia de Ecclesiarum perpetuitate & conseruatione. Neque enim tantum in orbe terrarum per duces Apostolos provincie & urbes euer-
sis gen-

fis gentium idolis, sunt subiugata Christo, sed ut Ecclesia sint perpetua & maneant salua, imponuntur singulis Reges, hoc est, Episcopi et pastores, quorum ministerio puritas doctrinae conseruetur, et subditi in officio retineantur. Vbi autem tales reges gubernacula tenent, ibi necesse est tenebras impiorum dogmatum, cedere luci Euangelij. Ideo ait, sicuti nix dealbatur tenebrae, & eo nomine missus est filius Dei, ut ipse lux uera, in hunc mundum, tanquam in tenebras, ubi nulla ueri Dei cognitio est, ueniens, illuminet omnem hominem credentem Euangelio. De hoc lumine & Esaias cap. 60. concionatur cum ait, Surge illuminare, quia uenit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est. Quia ecce tenebrae operient terram & caligo populos, super te autem orietur dominus &c.

Vbi enim sol Euangelij non lucet, ibi homines in tenebris & in umbra mortis sedent, non norunt Deum, non recte inuocant, sunt sine fide, sine uero timore & amore, sine ueris cultibus Dei, ut est cernere in gentibus, qui uaria numina commenti sunt: Et populus Israel lucernam uerbi sibi accensam contemnens, in eas tenebras lapsus est, ut adoraret militiam coeli, Baal, Astaroth & reliquos gentium Deos.

Similiter & hoc tempore in tenebris sedent ij, qui lucem Euangelij aut contemnunt aut extinguunt uolunt.

uolunt, qui loco ueri & eterni Dei, mortuorum san-
ctorum statuas colunt, & ad eas uota faciunt, illis
donaria offerunt, qui mortuos homines inuocant, qui
in Missa oblationes pro uiuis et mortuis faciunt &c.

Est autem in hoc uersu & illud obseruandum,
quod ait: Cum constituit omnipotens reges super
eam, quo ostendit ministerium uerbi, non humanis con-
silijs aut praesidijs, sed diuinitus & institutum, &
perpetuo conseruari. Ideo rogandus est יְיָ om-
nipotens, quae uox hic ponitur, sicuti Christus praeci-
pit, ut ipse extrudat operarios in messem suam, &
ministerium contra diaboli et impiorum furores seruet.

**Mons Dei, mons pinguis, mons
excelsus, mons pinguis.**

In uersibus prioribus contulit Ecclesiam exerci-
tui castrametani & belligeranti. Hic eam fecundo,
fertili & excelsi monti comparat, quales collationes
plurimas & in alijs Prophetarum locis inuenias, ubi
monti confertur Ecclesia, ut Esa. 2. Michea 4. Da-
nielis 2.

Hic uero mons non dicitur Horeb à siccitate,
neq; Sina ab inimicitia, in quo monte lex Dei data
est, quod est Chirographon contrarium nobis per de-
creta, ut Paulus ad Colossenses inquit: Sed est mons
pinguis,

pinguis, melle & lacte gratia & bonitatis Dei exuberantis peccatum fluens, abundans omnibus benedictionibus corporalibus & spiritualibus, qualis fertilitas Ecclesie noui Testamenti & Psalm. 72. describitur: Et erit copia frumenti in terra, in uertice montium mouebitur sicut libanus fructus eius, & flore bunt in ciuitate sicut herba terræ.

Quia uero alij montes, Ecclesie gentium, Indeorum, Politia, regna & imperia mundi, quæ uiribus & potentia præstant, hunc montem oppugnare & complanare conabuntur, ideo acriter in sequenti uersu tales obiurgat, & persecutoribus certum exitium prædicit, cum ait:

**Vt quid exultatis montes excelsi!
Hic est mons in quo beneplacitum est
Deo habitare, etenim D O M I N U S ha-
bitabit in æternum.**

Immensum & inenarrabile odium diaboli est aduersus filium Dei & Ecclesiam, ideo omnibus ætatibus regna & imperia mundi accendit, ad opprimendam & delendam Ecclesiam. de qua persecutione etiam Psalmus 2. conqueritur: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ & principes conuenerunt in unum aduersus dominum, & aduersus Christum eius.

Prædi

Prædicunt igitur Propheta futurum, ut ceteri
montes, reges & principes, sese huic monti, Ecclesiæ
Dei, opponant, & eum opprimere conentur, quales
fuerunt Pharaos, Senacherib, Nabuchodonosor, Hero-
des, Pilatus, Annas, Caiphas, Scriba, Pharisei, Nero,
Domitianus & alij tyranni. Deinde hæretici, Che-
rinthus, Arius, Manicheus, Romanus Pontifex, Ma-
hometes & tales plurimi. Sed lapis de monte sine ma-
nibus abscissus, Christus Iesus filius Dei, comminuit
& conterit hos omnes montes, hostes suos, & cum
Ecclesiâ suâ in excelsum montem crescit, ut uniuersam
terram impleat.

Proposita est igitur hoc loco consolatio Eccle-
siæ, ne pij despondeant animos, ubi uiderint furores
& sæuitiam cæterorum montium & regnorum mun-
di insurgentium aduersus Ecclesiâ, montem & reg-
num Christi, fere ut illis euersis & attritis, salua ma-
neat Ecclesiâ: ait enim, hic est mons, in quo benepla-
citur Deo habitare, etenim dominus habitabit in
æternum. Cum igitur Ecclesiâ sit sedes & habitatio
Dei, ergo erit perpetua, et ne quidem inferorum por-
te præualebunt aduersus eam.

Ceterum, quia hæcenus bella & pugnas Chri-
sti & Ecclesiæ descripsit, ideo in sequentibus duobus
uersibus uictorias & triumphos subiicit.

E

DE

Prædi

DE ASCENSIONE,
Triumpho & uictorijs
Christi.

Currus Dei millies mille, Domi-
nus in eis in Sinai sancto.

Ascendisti in altum, cepisti captiui-
tatem, accepisti dona in hominibus,
etiam rebellibus ut inhabitet D O M I-
N V S Deus.

Hæc est Prophetia de resurrectione & ascensio-
ne Christi triumphatoris in cælos, quam Prophetæ
Dauid ante mille annos futuram in Spiritu & præ-
uidit & prædixit.

Notæ autem sunt phrasæ & figuræ horum uer-
sum, & aliquot postea sequentium, quæ à more &
ritu triumphantium sumptæ sunt, de quo alibi & Co-
lofs. 2. dictum est, qui locus cum hoc concordat, &
ex hoc sumptus esse uidetur: Cum ait Paulus, Expo-
liatos principatus ac potestates ostentauit palam,
triumphans de illis per semetipsum. Et Ephes. 4.
Paulus hos Psalmi uersus citat & interpretatur.

Quia uerò supra instituit collationem Legis,
quæ in Sinai monte data est, & Euangelij quod in
monte Sion in die Pentecostes Spiritu sancto in Apo-
stolos

stolos effuso reuelatum est, ideo hoc loco ad eam collationem redit à qua antea digressus est.

Posteaquam populus ex Aegypto liberatus, & Pharaon cum toto exercitu, sola diuina potentia aquis obrutus & deletus est, celebratur triumphus de hoc populo ex seruitute & oppressione Aegyptiorum liberato, & hoste Pharaone deuicto ab ipso Deo uicto re in monte Sinai, de quo supra ex capit. 19. & 20. Exodi audiuius: Et Deut. 33. ita refert Moses, Dominus de Sinai uenit, & de Seir ortus est nobis, apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorum millia.

Ita cum iam per Christum filium Dei, deletum peccatum, absorpta mors, destructus & deuictus is sit, qui mortis habebat imperium diabolus, uehitur hic uictor & triumphator filius Dei in curru triumphali, nempe in uoce Euangelij, ab eo tempore quo edita est promissio, Ipsum semen mulieris conteret caput serpentis, sed in certo populo, in semine Abrahae, cui datae erant promissiones: nunc autem post ascensionem in coelos, & Spiritum sanctum in die Pentecostes effusum in Apostolos, uehitur per totum terrarum orbem, & tubicines Euangelij, Apostoli, Euangelistae, Episcopi, Pastores, & Doctores praecedentes hunc currum triumphalem, sua uoce & cantu dulcissimo, omnes spectatores huius triumphi, inuitant ad hunc uictorem peccati mortis & diaboli cognoscendum &

E 2 celebran

celebrandum, cum quibus coniuncti sunt currus Dei
millies mille, hoc est, tota Ecclesia ab initio usque ad
finem mundi angelorum & hominum, qui una uoce
hunc uictorem celebrant, & hoc triumphale carmen
in omnem eternitatem canunt, Sanctus, Sanctus,
Sanctus Dominus Deus exercituum, Plena est omnis
terra gloria eius, Esa. 6. Et Apocal. 4.

In hoc autem coetu ipsum celebrantium, dominus
est, tanquam in Sinai sancto. Hic enim est mons, in
quo beneplacitum est Deo habitare, & in eo ha-
bitabit Dominus in eternum.

Ita in priori uersu pompam triumphalem &
ipsam Ecclesiam describit, in qua hic triumphus cele-
bratur: in altero uero uersu ostendit ipsos effectus &
fructus uictorie & triumphis uictoris Christi.

Et primum quidem hic pugna Christi conside-
randa est, & cum quibus hostibus sit congressus.
Sunt autem generis humani hostes capitales hi, Pec-
catum, Mors, Lex, Diabolus, & Infernus. Primum
delet peccatum, dum ipse peccatum, hoc est, hostia pro
pro peccatis humani generis fit, ut nos efficeremur
iustitia Dei per illum 2. Corinth. 5.

Deinde delet peccato exarmata est mors, cuius
aculeus est peccatum, quod quanquam adhuc car-

ni inhereat, & totum nondum sit sublatum, tamen
credentibus in Christum non imputatur iuxta illud,
Rom. 8. Nulla igitur condemnatio ijs qui in Christo
Iesu sunt, qui non secundum carnem ambulant, sed se-
cundum spiritum.

Tertio, deletur etiam legis Chirographon,
(Coloss. 2.) quod erat contrarium nobis, quo accusa-
bamur & damnabamur, dum illud affixum cruci su-
stulit e medio, hoc est, dum Christus ipse maledictum
legis pro nobis factus est, quam maledictionem nos
sustinere oportebat.

Quarto, quia uero per Christum iam peccatum
sublatum, destructa mors, & deletum est Chirogra-
phon legis, quæ ipsius diaboli contra nos uires & ar-
ma sunt: Ideo iam caput serpentis contritum, & dia-
boli hostis Dei & generis humani potentia destru-
cta & fracta est.

Quinto, quia infernus tantum eos deuorat, qui sub
peccatis, sub morte, sub ira Dei & diaboli tyrannide
sunt, hæc autem iam per ipsam omnia sunt deleta &
deuicta, ideo & hic uictor descendit ad inferos, ut ex
illis carceribus inclusos redimat, & illos captiuos
per se iam liberatos, triumphans secum in altum, hoc
est, in cælos ducat.

Vt igitur toti mortalium generi certum & conspicuum fiat, ipsum quanquam uere mortuum & sepultum, non esse à morte absorptum, sed diuina potentia esse uictorem mortis, peccati, legis, diaboli & inferorum, ideo solutis doloribus mortis, tertio die uictor & triumphator resurgit, ac plurimos ex mortis uinculis & terræ pulueribus, secum simul exuscitat, qui multis pijs in urbe Hierosolyma comparuerunt, & quadraginta dies continuos post resurrectionem, se suis discipulis, & magnæ multitudini (uisus enim est plus quam quingentis fratribus simul) uictorem ostentans, quadragesima tandem die, gloriosissimo & pulcherrimo triumpho, circumseptus millies mille curribus Dei, innumerabili militia & exercitu sanctorum Angelorum, ducens secum illud sanctorum patrum agmen, quos ex morte ad æternam uitam & gloriam resurgens excitauerat, in conspectu discipulorum tollitur in altum, & euahitur in cælum, & hic tantus rex & triumphator, collocatur ad dexteram Dei patris, & ei subiiciuntur omnia, sicuti & 1. Pet. 3. scriptum est, Christus est in dextera Dei, profectus in cælum, subiectis ipsi angelis et potestatibus & uirtutibus: Et Coloss. 2. Expoliatos principatus & potestates ostentauit palam, triumphans de illis per semetipsum. Hoc est, quod hoc loco Propheta ait: Ascendisti in altum, hæc omnia ita futura, in spiritu multo ante præuidens.

Sequitur

Sequitur.

Cepisti captiuitatem.

Captiuitas peccati, mortis, diaboli, legis & inferni, capta & destructa iam est per Christum uictorem, resurgentem ex morte, & de his triumphantem. Quare hi hostes ita per Christum fracti & capti, & suis armis ac uiribus exuti & spoliati, in ipsum credentibus, amplius non sunt metuendi. Sicuti inquit: Qui credit in me non uidebit mortem in aeternum. Item Ioan. 11. Ego sum resurrectio & uita, qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, uiuet &c. Neq; enim sibi, qui cum Deo esset uinci non potuit, sed nobis hos hostes uicit, ut quos genus humanum suis uiribus uincere non poterat, nobis uictoriam pareret et donaret, sicuti 1. Cor. 15. ait Paulus: Deo gratia, quid dedit nobis uictoria per dominum nostrum Iesum Christum. Quare nemo quantumuis sanctus, huius triumphus gloriam in se transferat, de quo & alij Prophetae uaticinati sunt, ut Esa. 9. & Osee 13. De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Ero mors tua o mors, Morsus tuus ero inferne.

Hic est praecepius fructus & effectus in altum ascendentis & triumphantis Christi, quod cepit seu captiuam duxit captiuitatem nostram, in qua antea serui et captiui detinebamur. De qua liberatione Christus Io. 8. ait, Si uos filius liberauerit, uere liberi eritis.

Cum quo effectu coniuncti sunt & hi sequentes, quod non suo nomine ascendit, ut isthic suauiter uiuat, sed ut sedeat ad dextram Dei patris, hoc est, ut occupet & teneat regnum aeternum, & ut sit caput Ecclesie, ut suorum gemitus & preces exaudiat, eos iuuat & defendat, & pro eis apud patrem intercedat, ut sit patronus & pontifex noster, & ut Ecclesiam & singula eius membra seruet & ad se colligat, sicuti dulcissimam promissionem Ioh. 10. Ecclesie dedit, cum inquit: Oues meae uocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego uitam aeternam do eis, & non peribunt in aeternum, & non rapiet eas quisquam de manu mea. Item Rom. 8. Quis intentabit crimina aduersus electos Dei? Deus est qui iustificat, quis est qui condemnet? Christus est qui mortuus est, imo qui suscitatus est, qui etiam est ad dexteram Dei, qui & intercedit pro nobis.

Secundus effectus ascendentis in altum Christi est, quod per ipsum iam nobis quoque aditus ad caelum patefactus est, & quanquam hoc mortale corpus nostrum, in terrae pulueres, unde sumptum est, soluetur, tamen rursus ex morte excitabitur in caelos ad aeternam uitam & gloriam euehendum: Sicuti 1. Thes. 4. scriptum est, Ipse dominus cum hortatu & uoce Archangeli, ac tuba dei descendet de caelo, & mortui in Christo resurgent primum: Deinde nos qui uiuimus, qui reliqui erimus, simul cum illis rapiemur in nubibus

bus in occursum domino in aëra, & sic semper cum domino erimus.

Ascendit enim ut certa hospitia Ecclesie & singulis membris pararet, sicuti Ioan. 14. ait: Non turbetur cor uestrum, In domo patris mei mansiones multe sunt, uado parare uobis locum & c. Item uolo, ut ubi ego sum, ibi sit & minister meus.

Accepisti dona in hominibus.

Nota est phrasis à triumphantibus sumpta, qui militibus & reliquæ multitudini dona & munera distribuere solent. Ita Christus ascendens in altum, non sedet ociosus ad dextram patris, sed dat dona hominibus, mittit Spiritum sanctum, qui per uocem Euangelij & uerbi ministerium in orbe terrarum colligit Ecclesiam, & eam sanctificat & regit, & quotidie aliquos ad ueram Dei agnitionem regenerat, & in credentibus nouam lucem accendit, ut incipiant obedire Deo. Deinde uarijs donis Ecclesiam ornat, ut est charitas, gaudium, pax, lenitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, temperantia, patientia & c. Gal. 5.

Præterea sedens ad dexteram patris Christus, conseruat suum regnum & sacerdotium, cum alios dat Apostolos, alios Prophetas, deinde Doctores, Potestates, dona sanationum, subsidia gubernatio-

E 5

num,

num, genera linguarum, interpretationes sermonum,
quæ Ephes. 4. & 1. Corin. 12. enumerantur.

Hoc uero loco breuiter etiam de descensu Christi
stī dicendum est. Prius enim descendit, postea ascendit
ad cœlos. Descensus Christi, significat totam eius hu=
miliationem, de qua ad Philip. 2. Paulus sic inquit:
Is affectus sit in uobis qui fuit in Christo Iesu, qui cum
in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se
æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam ser=
uī accipiens, in similitudinem hominum factus est,
& gestu inuentus, ut homo, Humiliauit semetipsum
factus obediens usq; ad mortem, mortem autem cru=
cis.

Hic descensus Christi de cœlo, quod humanam
carnem assumpsit, & propter peccata nostra mor=
tuus est, primum donum est, quod per hanc Victi=
mam iam placatus est pater, & quod propter hunc
Mediatorem ita humiliatum, omnes credentes reci=
piuntur, & sunt filij & heredes Dei. Ideo enim hic
Dominus descendit de cœlo, ideo se humiliauit & de=
iecit, ut nos ascenderemus ex terris ad cœlos, & ut ex=
altaremur ad æternam uitam & gloriam.

Deinde eius decensus quoque exemplum est, ut
& nos descendamus & humiliemur. Sicuti lauans
pedes discipulorum ipse ait: Exemplum dedi uobis.

Et

Et 1. Pe. 2. Christus passus est pro nobis, nobis reliquens exemplum, ut sequamini uestigia eius. Neceffe enim est, nos prius in hac uita humiliari et descendere cum Christo, sustinere uarias aerumnas & miseras, priusq̃ exaltemur & ab ipso euehamur ad eternam gloriam, ut Rom. 8. scriptum est. Si cum eo patimur, etiam cum illo glorificabimur. Et 1. Petr. 4. Si confortes estis afflictionum, gaudete, ut & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. Et Prouerb. 15. Gloriam præcedit humilitas.

Sequitur in uersu.

Etiam rebellibus ut inhabitet Dominus Deus.

Accepisti dona hominibus, his etiam qui te Deum non habuerunt, qui tibi rebelles fuerunt, hoc est, non tantum pro Iudeis, sed etiam pro gentibus, te Deum ignorantibus, in quibus quoque uis habitare. ita etiam gentes, rebelles & hostes Euangelij Christi, tandem uicti, fiunt participes donorum & bonorum Christi. Est igitur Prophecia de conuersione gentium.

DOCTRINÆ

DOCTRINA de Cruce.

Benedictus Dominus quotidie, o-
nus imponit nobis Deus, & tamen sa-
lus est nostra.

Deus noster Deus ad saluandum,
& DOMINVS est Dominus ex morte
educens.

Digreditur hoc loco per quinq; sequentes uersus
à descriptione triumpho, & diluit obiectionem. Si
Christus caput Ecclesiæ, est uictor & triumphator,
sedens ad dexteram patris, cur igitur Ecclesiam finit
adfligi? Cur eam non mox ornat æterna iustitia, uita
& gloria, cum hoc facere possit uictor & dominus
rerum?

Subijcit igitur hic doctrinam de Cruce, & pro-
ponit consolationem, Ecclesiæ & singulis pijs maxi-
mè necessariam, quam omnes qui premuntur ærum-
nis & malis, semper in conspectu habere debent, ut
hac se sustentent & erigant, ne calamitatibus fracti,
uel fremant aduersus Deum, uel ruant in desperatio-
nem, & miserè pereant sicuti Saul, Iudas & multi
impij, qui oppressi malis, cum sint sine fide, sine ali-
qua consolatione, non cogitant Deum imponere hæ-
c onera ut saluet, sed ut perdat & damnet, ideo fremunt
aduersus Deum, non benedicunt, sed maledicunt Deo,
habent

habent eum pro tyranno & iniusto, qui humanam naturam, per sese miseram & adflitam, maioribus oneribus & miserijs torqueat & excruciet &c.

At Ecclesia & pij, qui norunt causas, cur Deus Ecclesiam in hac uita uelit esse subiectam cruci, cum premuntur, non fremunt aduersus Deum, non illi maledicunt, sed quia hæc ex sacris literis & exemplis edocti, certo consilio, bono & paterno animo à Deo fieri sciunt, ideo tribuunt Deo laudem iustitiæ & bonitatis, quanquam ipsos affligenti, eum inuocant, petunt & expectant iuxta ipsius uoluntatem liberationem.

Norunt enim Deum imponere quidem onus, sed non ut opprimat & perdat, sed ut sub onere gementes & se inuocantes, iuuat & saluet. Sciunt Deum suum, esse Deum nō ad perdendum sed ad saluandum, & Dominum esse dominum, qui etiam ex morte, si illi uisum & nobis salutare fuerit, educere & liberare possit: Ideo benedicunt domino quotidie.

Hanc esse uoluntatem Dei erga pios omnes, miseros & afflictos, ad ipsius misericordiam fiducia mediatoris confugientes, testantur promissiones, & multi scripturæ loci.

Ezech. 33. Vivo ego dicit Dominus, nolo mortem impij, sed ut conuertatur impius à uia sua, & uiuat.

Psalmus

Psalmus 88. Visitabo in uirga iniquitates eorum, & in uerberibus peccata eorum: Misericordiam autem meam non auferam ab eo.

Hierem. 29. Scio cogitationes, quas ego cogito super uos, ait Dominus, cogitationes pacis & non afflictionis, ut dem uobis finem & pacientiam, & inuocabitis me & uiuetis, & orabitis me, & ego exaudiam uos, queretis me, & inuenietis &c.

Osee. 11. Conuersum est in me cor meum, simul accense sunt miserationes meae. Non faciam furorem irae meae, non conuertar ut disperdam Ephraim, quoniam Deus ego, & non homo.

Matth. 11. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos.

Rom. 11. Conclufit Deus omnes sub peccatum, ut omnium misereatur.

Deinde, quod adsit & opituletur Deus afflictis, extant testimonia, ut sunt illa & plurima alia: Inuoca me in die tribulationis & eripiam te. Non relinquam uos orphanos. Vobiscum sum usque ad consumationem seculi &c.

Testantur idem exempla. Tribus pueris in candenti fornace adest filius Dei qui eos seruat. Ita & custos

custos est Iacob filius Dei, & dux populi Dei. Hic liberat Petrum ex carcere, Daniele & paulum obiectos bestiis etc. Hic lapidatum Stephanum stans a dextris Dei, ex morte ad se ad eternam uitam educit. Ita imponit pijs onus Deus, et tamen, ut Psalmus ait, seruat Ecclesiam.

Hic uero consideranda sunt causae afflictionum, propter quas Deus in hac uita Ecclesiam uult esse subiectam cruci.

Prima est commune peccatum generis humani, & seuitia diaboli, grassantis aduersus homines. Quanquam enim filius Dei uenerit ut destruat opera diaboli, & eum qui mortis habet imperium, tamen quia genus humanum prolapsus est in peccatum, & id in hac uita non actu sed reatu (ut Augustinus ait) tollitur, manent etiam reliquae aliquae poenae corporales in hac uita propter peccatum reliquum. Sicuti Genes. 3. scriptum est, Inimicitias ponam inter te & mulierem. Item, multiplicabo erummas tuas &c. In laboribus comedes ex terra cunctis diebus uitae tuae etc.

Sed sciendum est, has poenas & afflictiones non esse satisfactiones pro peccatis. Non enim sunt condignae passionis huius temporis ad futuram gloriam quae reuelabitur in nobis, Rom. 8. quam gloriae reuelationem solus filius Dei sua passione nobis promeruit.

Sed hic obijcitur: Cur igitur adfligimur, si passionis nostrae non satisfaciunt pro peccatis? Hic

Hic sequitur secunda ratio: Ideo hæc onera imponuntur, ut peccatum reliquum in natura humana mortificetur, ne regnet, sed ut seruiat. Coercetur igitur tanquam bestia in carne seuiens his afflictionum uinculis. Ideo inquit Paulus, Corripimur à Domino, ne cum hoc mundo damnemur. Item si Christus in uobis est, corpus mortuum est propter peccatum &c. Si spiritu facta corporis mortificabitis, uiuetis.

Tertia ratio est: Ideo Ecclesia & singuli impij in hac uita adfliguntur, Quia sicuti Pet. inquit: Iudicium à domo Dei incipit, cum mundus non intelligat quid sit peccatum, neq; id curet, ut Ecclesia & omnes pij intelligant peccati & iræ Dei aduersus peccatum magnitudinem. Sicuti Psalm. 90. Moses orat: Defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus, posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, occulta nostra in lumen uultus tui &c. Item, Quis nouit potentiam iræ tuæ, & quis metuit iram tuam? Doce nos ut sciamus numerum dierum nostrorum, ut ambulemus corde sapienti, id est, Doce nos ut intelligamus quam res execranda in tuo iudicio sit peccatum, & quam horribiliter irascaris peccato, propter quod genus humanum tot & tantis ærumnis est obnoxium, & mille casibus subiectum. Doce igitur nos ut his miseras nostras & uitæ fragilitatem consideremus, & tuam iram metuamus, ne ut maxima pars generis humani, in securitate & Epicureo contemptu Dei uiuamus &c.

Quarta

Quarta ratio est: Vt p̄i afflictionibus emenda-
ti & admoniti, uocentur ad p̄nitentiam & agnitio-
nem misericordiæ, sicuti in hoc Psalmo dicitur: Impo-
nit onus nobis Deus, uidelicet, ut pressi hoc onere,
agnoscamus peccata & nostras ærumnas, & deinde
ad eius misericordiam confugiamus: Ideo addit Pro-
pheta, Et tamen salus est nostra, hoc est, premit qui-
dem, sed tamen ad se confugientes recipit, seruat. Si-
cuti alibi dicitur: Populus non est reuersus ad percu-
tientem se. Ideo enim percutit Deus, ut percussos ad
se uocet & saluet.

Quinta, ut afflictiones p̄i sint exercitia fidei,
inuocationis, patientiæ, spei, & multarum uirtutum:
Vt est cernere in Ioseph, Daniele & multis alijs. Sic
Esaiæ 26. dicitur: Domine in tribulatione uisitant te,
angustia, in qua clamant, disciplina est eis. Psalm. 18.
In tribulatione mea inuocaui dominum, & ad Deum
meum clamaui, & exaudiuit de templo suo uocem
meam, & clamor meus in conspectu eius introiuit in
aures eius. Item Psalmus 116. Tribulationem & do-
lorem inueni, Et nomen Domini inuocaui &c. Et
Rom. 5. Ad afflictio parit patientiam, patientia proba-
tionem, probatio spem.

Sexta, ut adimatur nobis fiducia proprie sa-
pientiæ, iustitiæ aut potentiæ, & manifestum fiat nos
non nisi Deo regente & defendente seruari, iuxta

Psalm. 127. Nisi Dominus edificauerit domum &c.
Vult enim Deus in nostra infirmitate suam præsen-
tiam & potentiam conspici & celebrari, ut cum a
Pharaone populus Israël, Daniel in medio leonum,
Tres pueri in candenti fornace, Paulus obiectis be-
stijs, seruatur.

Postrema, ut fiamus similes imaginis filij Dei,
& ut adflictiones sint testimonia futura uitæ & glo-
riæ. Quia enim Abel, Esaias, Baptista sanctissimi uiri
cum tota Ecclesia adfliguntur: Ergo necesse est resta-
re aliam uitam, in qua pijs bene, impijs uero male sit,
sicuti ordo iustitiæ postulat.

Has causas & similes prodest habere in conspe-
ctu, ne cum sumus in ærumnis, desperemus, & aduer-
sus Deum fremamus: Sed consideratione harum cau-
sarum & huius dulcissimi uersus, nos aduersus omnes
misérias & ipsam mortem sustentemus: Sicuti memi-
nimus Reuerendum uirum D. Doctorem Lutherum
sanctæ memoriæ, cum uideret sibi iam cum mor-
te certandum, multis audientibus repetitione
huius uersus sese erexisse: Deus no-
ster Deus ad saluandum, & domi-
nus, est dominus educens
ex morte.

Coma

COMMUNATIO
de poenis hostium
Ecclesiæ.

Veruntamen Deus confringet ca-
pita inimicorum suorum, uerticem ca-
pilli perambulantium in delictis suis.

Supra de Cruce & afflictionibus Ecclesiæ est
concionatus, & ostendit futurum ut grauiter tum à
gentibus uicinis populo Dei, tum etiam à suis regi-
bus & principibus prematur. Vicini enim reges
Aegypti, Syriæ, Assyriæ, Moab, Ammon & alij,
grauiter adflixerunt Ecclesiam, euersis urbibus &
populo in captiuitatem abducto, & in uaria loca di-
sperso. Qualem crudelitatem in populum Dei &
membra Christi hoc tempore uidemus exercere Tur-
cam, qui uastatis agris & regionibus, multa homi-
num milia, iam multis annis ferè continuè, in miser-
rimam seruitutem, & in loca ultra mare posita abdu-
xit, unde ad suos reditus esse non possit: Ita liberi à
parentibus, & mariti à coniugibus auulsi, in tetram
barbariem & execrandam Mahometicam sectam ab-
ducuntur.

De his ærumnis Ecclesiæ prædicit prior pars huius
uersus, et simul minatur interitum talibus persecutorib.

et hostibus Dei, et promittit Ecclesie subinde aliqua leuamina et solatia, et loquitur de ijs tyrannis qui sunt Ethnici et ad Ecclesiam non pertinent: Quales fuerunt Sefack Aegypti, Sennacherib Assyriorum rex, Antiochus Epiphanes et similes, et qualis noster tempore Turca est. His certum exitium praedicat, cum ait: Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum. Tales enim non sunt neque esse uolunt membra populi Dei, sed ex professo sunt inimici et hostes Ecclesie. Talis comminatio est quoque illa Psalm. 110. Iudicabit inter gentes, implebit cadaueribus, conteret capita in terris multis.

Ita uidemus propter Ecclesie persecutionem Assyriorum, Syrorum, Aegypti, Graecorum et maxima ex parte Romanorum potentiam et regnum euersum et destructum, et nota sunt de euersione Turcici regni, quae futura est paulo ante aduentum liberatoris, et Domini nostri Iesu Christi, Prophetia, Ezech. 39. Et Apocal. 20. De Gog et Magog.

Altera pars uersus, quae est, **Confringet uerticem capilli perambulantium in delictis suis**, loquitur de ijs persecutoribus, qui uolunt esse membra, imo qui uolunt esse uertex et capilli, hoc est, capita Ecclesie et populi Dei: Qui singulari (ut uocant) deuotione et motu, nouos cultus, ceremonias

ceremonias, doctrinam, canones & traditiones no-
uas, sed sine mandato DEI, cum magna spe-
cie cultus DEI & pietatis instituunt, &
qui Prophetas, Apostolos, Episcopos, & ueros Do-
ctores ac sanctos Dei homines, tales idolatrias, ut cul-
tum Hieroboam in Samaria, cultum Baal, Astaroth,
Militiæ coeli, Errores Saduceorum, et Phariseorum,
Abominationes Missarum, Inuocationes Sanctorum
mortuorum, Prohibitiones ciborum & coniugij, &
similia repræbentes, crudeliter persequuntur &
interficiunt tanquam hæreticos, blasphemos in De-
um, & seditiosos contra reges & magistratus, qui
etiam si admoneantur à pijs doctoribus de errore &
idolatria, tamen perambulant in delictis suis, hoc est,
perseuerant in errore, & pertinaciter Idolomani-
as, ut summum cultum Dei, defendunt ui & armis.

Tales fuerunt olim Hieroboam, Ahab, Ahas,
Manasse: Item, Herodes, Annas, Caiphas, Scribæ,
Pharisei: Et hoc tempore Pontifices, Episcopi, Mo-
nachi, Sacerdotes, cum magna parte potentum. His
omnibus comminatur hic Propheta certas pœnas.

Pereunt igitur hostes Ecclesiæ, ut testatur histo-
ria ab initio mundi. Et quanquam Deus à tyrannis
sinat affligi Ecclesiam, & quidam sancti, ut milites
& duces in acie, interficiantur, tamen sublati tan-
dem & perditis hostibus, corpus Ecclesiæ ad Deo cu-

siode seruatur & liberatur, ut in omnem eternitatem
uiuat cum Deo capite & liberatore suo: Quia Deus
noster, est Deus ad saluandum pios, & est Deus ad
perdendum impios, si non agant poenitentiam & con
uertere nolint. Ideo sequitur.

**Dixit Dominus, de pinguibus cō
uertam, conuertam de profundo ma
ris.**

Alij interpretantur hunc uersum de exercitibus,
quos Deus per Romanos terra & mari ad delendam
gentem Iudaicam collegerit. Sed magis propria in
terpretatio est, esse hanc Prophetiam de quibusdam
ex Israël's populo conuertendis & saluandis.

Basan uero fertilissima regio, quæ à pinguedi
ne nomen habet, olim regis Og regnum, occupata est
à populo Israël, unde hunc populum Basan uocat, eo
quod pinguedine & copia diuinarum promissionum
abundet, quod testamenta, legem, patres, prophetas,
templum, cultus, ceremonias, & cætera bona diuina
habeat. Ideo inquit, ex Basan conuertam, hoc est, non
delebo totam gentem, sed conuertam, colligam & sal
uabo aliquas reliquias per Euangelij uocem, ut ex Iu
deis Apostoli & multi alij seruati sunt.

Non enim uult Deus mortem peccatoris, sed ut
con-

conuertatur & uiuat, neque totam iram accendit, sed
in ira sua recordatur misericordiae. Est igitur hic
uerfus dulcis mitigatio superioris comminationis.

Sed qui sunt illi quos de profundo maris Pro-
pheta dicit conuertendos? Hi sunt qui in legis opera,
ceremonias & humanas traditiones, tanquam in pro-
fundo marismersi, audita uoce Euangelij, & a Spi-
ritu sancto tanquam manu prehensi, emergunt ex
morte & tenebris, & rursus in uitam & lucem re-
uocantur, quales fuerunt olim Nathanael, Nicode-
mus, Paulus & multi alij qui religiose & magno co-
natu in Pharisaismo uixerunt: Et hoc tempore pluri-
mi Sacerdotes & Monachi, qui ubi lucem Euangelij
cognouerunt, ex sentina Pontificiarum traditionum
& superstitionum Dei beneficio eluctati sunt, non se-
cus ac naufragi e profundo maris, aut populus Israel
ex profundo maris rubri seruatus est, deleto hoste
Pharaone cum toto exercitu.

Agamus igitur gratias Deo, quod propter im-
pietatem, non totas gentes delet, sed ex ijs colligit &
seruat singulari bonitate aliquas reliquias: Si-
cuti Esaie i. dicitur: Nisi Dominus exerci-
tuum reliquisset nobis semen, quasi
Sodoma fuissimus, & quasi Go-
morrae similes esse-
mus.

Propterea intingetur pes tuus in
sanguine, lingua canum tuorum ex
inimicis, & ex principe.

(Scilicet qui effluet linget sanguinem.)

Inseruit uersum, quo tristem comminationem
nonnihil mitigauit, promittens aliquas reliquias po-
puli delendi, uoce Euangelij conuertendas & seruan-
das.

Hic redit ad præcedentem comminationem, &
prædicat deuastationem Hierosolymæ, & euer-
sionem totius politiæ Mosaicæ, cum miserabili cæde & cla-
de populi, de qua extant historiæ à Iosepho & Ege-
sippo scriptæ.

Obsidio urbis cœpit in festo Paschatis, propter
quod festum ingens hominum multitudo passim ex o-
mnibus regionibus confluxerat, & scribuntur ultra
trices centena hominum millia cincta fuisse obsidio-
ne, & huic urbi tanquam carceri inclusa. Durauit ob-
sidio mensibus quinque, & diebus aliquot: Capta est
octauo die Septembris, cum antea templum 10. die
Augusti esset incensum, eodem die & mense, quo an-
te annos 617. à Nabuchodonosore erat combustum.
Capti sunt toto bello nonaginta septem milia: Mor-
tui in urbe tempore obsidionis, undecies centena mi-
lia: Reliqua multitudo, quæ superstes mansit, partim
miser=

miserrimè postea periit, & partim per totum orbem
est diuendita & dispersa.

De hac urbe ita refert Iosephus, Hierosolyma
quinquies capta, ædificata à Melchisedech, stetit an-
nis 2177. Neq; diuitiæ, Religio, munitiões, neq; poten-
tia iuuerunt quo minus periret. Hic finis Hierosoly-
mis fuit, ciuitati clarissimæ, & apud omnes gentes
laudatissimæ.

Tres autem sunt præcipuæ causæ deletæ Hie-
rosolymæ. Prima propter Prophetas, Christum &
Apostolos interfectos.

Secunda, ut esset exemplum toti orbi terrarum
horribilis iræ Dei aduersus contemptores & perse-
cutores uerbi Dei, non fore eos sine pœna, cum urbem
sanctissimam, quæ sedes & templum Dei fuerit, ita
funditus deletam uiderent homines.

Tertia, quia Iudæi contendebant Circumcisio-
nem & obseruationem legis ad iustitiam esse necessa-
riam, & non tam filio Dei donato & misso media-
tore & liberatore humani generis, quam templo &
cultibus Mosaicis confidebant, & Apostolis Euan-
gelium docentibus crebro τὸν νόμον τὸ πρὸν λαὸν
καὶ νόμον opponebant, quæ perpetua fore sperabant:
ideo Deus ipso facto, euerfa urbe cum templo, osten-
dit se damnare & abijcere legis iustitiam, & appro-
bare eam iustitiam quæ est ex fide liberatoris Domini

nostri Iesu Christi. Quare iam euerso templo cum urbe, cum à Tito sacerdotes superstites uitam peterent, prudenter Titus respondit, Decere sacerdotes interire cum templo, & ita duci eos ad supplicium iussit.

Hec de excidio Hierosolymæ urbis in toto Oriente quondam clarissimæ, breuiter hoc loco monuisse satis est.

Sequitur.

TRIVMPHVS

Christi in uoce

Euangelij.

Viderunt ingressus tuos Deus, in gressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.

Redit à digressionē, qua crucem & afflictiones Ecclesiæ commemorauit, ad descriptionem alterius pompæ Triumphalis.

Prior enim triumphus fuit, qua uictor mortis & diaboli filius Dei, ascendit in altum, & captiuam duxit captiuitatem ac dedit dona hominibus, mittens Spiritum sanctum, dāns Apostolos, Prophetas, Episcopos, Pastores, & omnibus seculis conseruans uerbi ministerium. In his uero quatuor uersibus ordine sequen-

sequentibus, depingit triumphum filij Dei, quem hic
interris in Ecclesia sua per Patres, Patriarchas, Pro-
phetas, Apostolos, Episcopos, Pastores & Doctores
cum ingenti splendore & ornatu, in magna frequen-
tia hominum & spectatorum, ab initio Ecclesie, us-
que ad finem mundi, dicit.

Currus triumphalis est uox Euangelij, in quo
Christus uictor peccati, mortis, diaboli, & infero-
rum, per totum terrarum orbem æternam Ecclesiam
colligens, ab initio usq; ad finem mundi uehitur: hanc
uocem Euangelij de uictorijs filij Dei in orbe terra-
rum sonantem, uocat hic Ingressum, cum ait: **Vide-
runt ingressus tuos Deus, ingressus
Dei mei, regis mei, qui est in sancto.**

Ceterum cum inquit (uiderunt) ostendit hunc
triumphum, doctrinam Euangelij, non esse tectam &
absconditam, sed toti humano generi patefactam &
aperiendam, & hunc triumphatorem ducere hanc
triumphalem pompam, spectantibus omnibus angelis
& hominibus, sicuti alibi dicitur: In omnem terram
exiuit sonus eorum. Et i. Petr. i. Ea nun-
tiantur uobis de CHRISTO IESU, in quæ
desiderant angeli prospicere. Est igitur huius
Regis ingressus ualde celebris & magnificus:
Estq;

Estq; hæc insignis commendatio ministerij, imprimis
hoc loco obseruanda, quod homines impij alioqui &
contemnunt & oderunt ac persequuntur.

Quamquam autem personam regis uictoris su-
pra in propositione diligenter descripserit, cum eum
Iehoua, Patrem orphanorum & iudicem uiduarum
appellat &c. Tamen ne quis hunc Mariæ filium so-
lum hominem esset putet, & ideo contemnat, clavis
uerbis hic geminata uoce Deum, & quidem Deum
suum & regem suum uocat Propheta, per quem re-
gem uictorem, deletum sit peccatum, absorpta mors,
& destructa diaboli potentia & tyrannis, & iustitia
ac uita æterna sit restaurata, sicuti & Psa. 45. Deum
uocat cum ait, Sedes tua Deus in seculum seculi.
Item, Ipse est Dominus tuus & adorabis eum.

Addit autem ubi hic uictor sedem & regnum
teneat, non solum ad dextram patris in cœlis, sed &
in sancto, hoc est, in Ecclesia, quam ipse per Spiritum
sanctum, Verbum & Sacramenta perpetuo sanctifi-
cat.

Præcesserunt principes coniuncti
psallentibus, in medio iuencularum
tympanistriarum.

Hæc

Hec est pompæ triumphalis descriptio. Ingens multitudo circumfusa regem uictorem celebrat, canens pæana & ἐπὶ νικησίου, carmen triumphale: primi sunt principes seu cantores, in medio sunt puellæ pulsantes tympana, postremo loco sunt psallentes seu ludentes in instrumentis musicis. Quibus ordinibus totam Ecclesiam omnium temporum, celebrantem Christum uictorem, complectitur.

Talis triumphi species extat, 1. Reg. 18. ubi Dauid uicit Goliath. Potest autem hic chorus pulcherimus iuxta dictum Eliæ, Sex milibus annorum stabit mundus etc, commode sic diuidi, ut primi et principes sint patres, qui præcedunt reliquam Ecclesiæ multitudinem. Hi sunt in primis duobus millibus Adam, Abel, Seth, Enos, Cainan, Malalehel, Jared, Henoch, Mathusalem, Lamech, qui decem in primo millenario sunt. Deinde in secundo sequitur Noha cum Sem sacerdote Dei altissimi usq; ad Abraham, qui hoc uictoriale carmen, Ipsum semen mulieris conteret caput serpentis, primis duobus millibus annorum cecinerunt.

In secundo binario millenario, ab Abraham ordiendo, sunt Patriarchæ & Prophetae, medij in seculorum mundi serie & ordine, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Leui, Aaron, Moises, Iosua, Samuel, David, &c. cum ordine sequentibus Prophetis, pijs regibus, ducibus

ducibus & sacerdotibus populi Dei, quorum in suis tympanis, hoc est, ministerio, hæc uox & carmen fuit in sequentibus duobus millibus annorum usq; ad aduentum promissi Messie decantatum: In semine Abrahæ benedicentur uniuersæ gentes terræ.

Postremi in duobus ultimis millibus annorum, & sic in fine seculorum, sunt Apostoli, cum ipso filio Dei Domino nostro Iesu Christo, cum Episcopis, Pastoribus & Doctoribus, ac tota Ecclesia, qui pro liberatione & benedictione per Christi mortem & oblationem facta, gratias agunt Deo, & in suis instrumentis musicis, in ministerio Euangelij, cum tota Ecclesia angelorum & hominum, hoc uictoriale carmen canunt, & in omnem æternitatem cantabunt, Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus Deus exercituum: Item, Gloria in excelsis Deo: Item, Benedictus Deus & Pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos omni benedictione spiritali in coelestibus per Christum &c.

Hunc totum, omnium pulcherrimum, coetum & chorum Ecclesiæ, ab ipso exordio, usq; ad finem mundi, uictoriam Regis & Domini nostri Iesu Christi, tanquam in triumpho celebrantem, describit, sicuti reuera doctrina Euangelij, nihil aliud est, quam carmen triumphale, de deletio peccato, destructa potentia Satane, & deuicta morte, & reparata iustitia & uita æterna per filium Dei.

Vocat

Vocat autem iuenculas pulsantes tympana
Ecclesias noui testamenti, quæ cum Ecclesia ueteris
testamenti simul choros ducentes, Deo gratias agunt.
Vna enim est Ecclesia Dei, omnium temporum per=
petua & æterna, uno Spiritu & fide Deo copulata
& desponsata, sicuti Osee 2. scriptum est: Despon=
sabo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in
iustitia & iudicio, & in misericordia & in misera=
tionibus, & sponsabo te mihi in fide & c.

DE COETIBVS

Ecclesiasticis, & quæ do-

ctrina in Ecclesia so-

nare debeat.

In Ecclesijs benedicite Deo, Do=
mino, de fontibus Israël.

Quod supra de triumpho figurate concionatus
est, hic planis uerbis & sine figura dicit, ac hortatur
Ecclesiam totam ut Deo benedicat, & quidem non so=
lum in loco priuato & solitario, sed præcipue in con=
gregatione & frequentia populi: & simul docet
unde sit haurienda benedictio, non ex quauis aqua seu
lacuna, sed de liquidis & limpidis fontibus Israël.

Principio uero obseruandum est quod Propheta
ait,

ait, in Ecclesijs benedicendum Deo, contra uitam Monasticam & Eremiticam, quam Hypocritæ magnificiunt & solam admirantur. Neq; enim Deus ita hominem condidit, ut sese solum in latebras quasdam abderet, sed ita rerum conditor inquit, Non est bonum hominem esse solum, Et ne sit solus, copulat eum cum coniuge, instituit matrimonium, æconomiarum, politiarum & Ecclesiarum fontem & seminarium, per quod primum homines uult connexos uinculis sanguinis & affinitatum, contractibus & uarij generis officijs & necessitudinibus in hac uita corporali, ut in istis, quanquam rebus externis & corporalibus, habeant occasiones exercendæ fidei, inuocationis, obedientiæ, patientiæ & multarum uirtutum.

Sed præcipuè hanc hominum consociationem ideo diuinitus institutam uidemus, ut eo magis celebrentur cœtus publici inter homines, quò hoc modo in talibus publicis congressibus, commodius homines de Deo doceri, & uox cœlestis doctrinæ eò latius ad plures spargi & propagari possit. Deinde ut in his cœtibus homines sese inuicem & mutuis exemplis acendant & acuant ad discendam doctrinam, ad inuocationem, gratiarum actionem, ad confessionem, ad exercendam fidem, spem, charitatem, patientiam & reliquas uirtutes, quæ nisi & uoce & exemplis in frequentia hominum excitentur, in singulis alioqui fringere solent.

Postremo

Postremo ut in coetu certius iudicium de doctrina & ueris cultibus Dei esse & exerceri possit, ne singuli in priuatis locis ipsi sibi doctrinam de Deo & cultus Dei sua sapientia fingant.

Hæ sunt ferè præcipuæ causæ, propter quas Ecclesias & coetus populi frequentari uult Deus: sicuti extant hæc de re præcepta, Sabbatum sanctifices, quo ministerij publici conseruatio omnibus seculis præcipitur: & Psalm. 47. Principes populorum congregati sunt cum populo Dei Abraham.

Amemus igitur coetus Ecclesiasticos, sonantes Dei doctrinam, & his nos aggregemus propter causas supra recitatas, & ueneremur ministerium publicum diuinæ uocis, sic n. inquit Christus: Vbi duo aut tres fuerint in nomine meo congregati, ibi ero in medio ipsorum.

Hæc obseruanda sunt propter Anabaptistas & alios Phanaticos, qui Ecclesias & publicos coetus uitant, & ministerium contemnunt, & seorsim apud imperitam multitudinem uenenata dogmata spargunt, ac lucem publicorum congressuum ideo fugiunt, ne iudicium & exploratio de ipsorum erroribus fieri, & ipsi conuinci & redargui possint. Ideo non solum hoc loco, sed & in multis alijs Psalmis hæc exhortatio repetitur, In Ecclesijs benedicite Deo.

Ideo enim diuinitus seruantur œconomix & politix,

litia, ut sint publici congressus, in quibus uerā doctrinam de Deo et ueros cultus Dei homines discant, Deū inuocent & celebrent, sicuti Psalmo 122. dicitur: Hierusalem edificatur ut sit ciuitas, in qua conueniatur, ut illic ascendant tribus, tribus domini ad testimonium Israël, & ad confitendum nomini domini. Et additur ibidem grauissima ratio, cur hi conuentus sint diuinitus instituti, cum subiicit Propheta: Quia illic sederunt sedes in iudicium, sedes domus David, id est, quia sola Ecclesia est sedes & thronus, in quo Deus sedens exercet iudicium, & per Spiritum sanctum arguit peccata, & confugientibus per fiduciam Mediatoris ad ipsius misericordiam remittit peccata. Et hæc sedes est domus Davidis, hoc est, Christi in Ecclesia, ad quam quoque iudicium de doctrina pertinet.

Ceterum quod ait: In Ecclesijs benedicite Deo, sciendum est, eam benedictionem, de qua hic loquitur, quinque constare partibus.

Primum, ut uera doctrina in Ecclesijs late propagetur. Deinde, ut ex ea doctrina agnoscentes Deum fiducia Mediatoris eum inuocent, & in omnibus ærumnis opem & leuationem petant & certa spe expectent.

Tertio, ut pro bonis corporalibus & spiritualibus ac æternis, æterno patri domini nostri Iesu Christi gratias agant.

Quarto

Quarto, ut constantiam in confessione cœlestis doctrinæ præsentent, non fracti miserijs & malis doctrinam Dei abijciant, sed sua cōfessione testimonium de doctrina, quod uere Dei uox sit, edant, & ceteros ad eam amplectendam & profitendam excitent & confirment, iuxta illa dicta: Credidi propter quod locutus sum. Item corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

Postremo, ut ex totius uitæ nouitate celebretur Deus, sicuti præcipit Christus, Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & patrem uestrum qui in cœlis est glorificent.

Hanc benedictionem, hoc est, celebrationem nominis diuini, uult fieri in Ecclesijs, hoc est, in conspectu & cœtu hominum piorum, qui sunt Ecclesia uisibilis in hoc mundo. De hac benedictione loquitur & Psalmus 134. Ecce nunc benedicite domino, omnes serui domini, qui statis in domo domini per noctes: Extollite manus uestras ad sanctum, & benedicite Domino etc.

De fontibus Israël.

Sed hic queritur unde & ex quo fonte doctrina, quæ in Ecclesijs spargenda est, sit haurienda? Id

monstrat postrema pars huius uersus, cum ait, De fontibus Israel. Nō enim ex quouis stagno aut quauis lacuna humanarum traditionum, sed ex ijs fontibus petenda est doctrina Ecclesiæ, quos Deus per Filium suum, per Prophetas & Apostolos fodit, iuxta illa dicta, Unigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarravit. Itē, Hunc audite. Item, Docētes eos seruare quæcunq; mādaui uobis. et, Si quis aliud euangelizauerit, anathema sit.

Ex his fontibus deriuantur postea riuuli utiles et salutares Enarrationes scriptorum Prophetarum & Apostolicorum, quibus Ecclesiæ, ut horti Dei amoenissimi, irrigantur, qui quo propiores sunt fontibus, eo sunt puriores & magis liquidi. Quo autem magis a fontibus fluunt, eo plus trahunt & uehunt cœni. Quare ut Poëta ait:

Dulcius ex ipse fonte bibuntur aquæ.

Imo Ecclesia ex solo fonte potanda est, & inter prete Prophetarū et Apostolicarū scriptorū in primis dāda opera est, ut cū riuulis et enarrationibus sanctorū patrū uti uelit, si quid est cœni, sicuti in multis est inuenire traditiones humanas, etiam in ueteribus, ut id coletet purificet, et mūda ac pura aqua Ecclesias irriget & aspergat: præcipue uerò cauendum est, ne ex stagnis repletis serpentibus, bufonib. coeleis et alijs uenenatis animantibus homines potet. Qualia sunt
Scripta

scripta in quibus prophanatio Missæ, inuocatio mortuorum sanctorum, prohibitiones coniugij & ciborum & similes errores asseruntur.

Ibi Beniamin adolescentulus, dominatur eis, Principes Iuda cum suis turmis, Principes Zabulon, Principes Neptalim.

Ibi scilicet in illis Ecclesijs dominatur Beniamin, Paulus nempe de tribu Beniamin natus, ut ipse Roma. ii. & Philip. 3. testatur. Describuntur enim hic ordine præfecti, principes & duces Ecclesiarum & exercituum Dei, & numerantur etiam tribus singulorum Apostolorum, ac apparet Prophetam uementer exultantem spiritu, gloriam regni Christi, in uoce Euangelij per Apostolos & eorum successores per totum orbem triumphantes hæc descripsisse, qualis & descriptio Psalmo 145. Exaltabo te Deus meus rex, extat, in quo est cernere, Dauidem præuidentem immensam gloriam regni Christi, quasi ebrium gaudio, de illo æterno regno filij Dei concionari, ut uera sit Bernardi sententia: Prophetas plus gaudij ex futuro regno Christi hausisse & eo letatos, quam nos qui iam eius regni ciues & incole sumus & coram ac quotidie illis æternis bonis fruimur, quæ nostra somnolentia & socordia damnanda & excutienda est.

Cæterum primo & supremo loco in ordine du-
cum exercituum Dei ponitur Paulus, ex tribu Benia-
min, quem adolescentulum appellat, ideo quod ado-
lescens uocatus est ad muneris Apostolici functionem,
sicuti Actor. 7. de eo refert Lucas in lapidatione Ste-
phani: Eijcientes eum extra ciuitatem lapidabant, &
testes deposuerunt uestimenta sua secus pedes adole-
scentis, qui uocabatur Saulus. Dicit autem eum inter
cæteros dominari, & ideo primo loco ponit, quod ex
blasphemo & persecutore electum organum in pro-
pagando regno Christi, & præ reliquis singularibus
donis Spiritus sancti ornatus, & in tertium cælum
usque & in Paradisum raptus fuerit, & plures ærum-
nas sustulerit, & plus cæteris Apostolis in circumse-
rendo per orbem terrarum Euangelio Christi, labora-
rit, & ad Christum plures conuerterit.

Hunc Pauli foelicem in docendo Euangelio cur-
sum, & cæterorum Apostolorum labores, mille annis
in spiritu ante præuidit & de eo uaticinatus est Pro-
pheta Dauid, quæ cum, ut prædicta sunt, omnia sic
sint gesta & impleta, certum est Apostolorum doctri-
nam & ministerium uere diuinum esse, non humano
ingenio aut autoritate, ut sunt aliæ artes & religio-
nes, inuentum & excogitatum, & hanc Apostolo-
rum uocem in Ecclesia omnibus temporibus diuini-
tus seruari.

Imo

Imo ut Tertullianus lib. 4. aduersus Marcionem, Prophetiam Iacob, quæ inter benedictiones eius Gen. 49. extat, interpretatur, & multo ante de Paulo electo organo Dei prophetiæ patefactæ sunt. Sic enim locum exponit Tertullianus: Mibi Paulum etiam Genesis olim repromisit. Inter illas enim figuras & propheticas super filios suos benedictiones, Iacob cum ad Benjamin dixisset, Benjamin inquit lupus rapax ad matutinum comedet adhuc, & ad uesperam dabit escam. Ex tribu enim Benjamin oriturum Paulum providebat, lupum rapacem, ad matutinum comedentem, id est, prima ætate uastaturum pecora domini, ut persecutorem Ecclesiarum, dehinc ad uesperam escam daturum, id est, deurgente iam ætate oues Christi educaturum, ut Doctorem nationum: Quarum autem nationum, urbium, populorum & Ecclesiarum dux sit Paulus, quas Christo subiugauit, deinde etiã ordine ceteri Apostoli, ostensum est supra in enarratione uersus, Dominus dabit uerbum cum magno exercitu Euangelistarum.

Principes Iuda cum suis turmis.

Fuerunt autem ex tribu Iuda Apostoli, Iacobus minor, Simeon & Iudas filij sororis matris Christi Mariæ Cleophæ, ut habes Matth. 13. & Marci 15. Et omnino necesse est Iacobum & Iohannem filios Zebedei, cui Salome nupta fuit (Nam & illi fratres, cognati scilicet

ti scilicet Christi fuerunt) etiam ex tribu Iuda fuisse.
Habitauerunt autem ad mare Tiberiadis seu stagnum
Genezareth propter piscationes in uicinis oppidis
Capernaon et Bethsaida, quanq̃ ex tribu Iuda essent.

Principes Zabulon, Principes Nephthalim.

Petri, Andreae, & Philippi ciuitas Galileae fuit
Bethsaida prope stagnum Genezareth & non longe
a Capernaon sita in finibus Zabulon & Nephthalim,
ut testatur Hieronymus in locis Hebraicis.

Hos principes dicit suas turmas & exercitus,
Ecclesias passim in orbe terrarum per ipsos conuer-
sas, adducere ad regem uictorem Christum. Vocati
autem homines miseros textores & piscatores prin-
cipes & duces in hoc regno Christi. Delegit enim
Deus ea quae stulta erant secundum mundum, ut pude-
ret faceret sapientes, & quae erant imbecillia in mundo
contemptaq; delegit Deus 1. Corinth. 1. & quidem
eos qui non erant in ordinaria successione gubernan-
dae Ecclesiae, sicuti eo tempore erant Pontifices, Scri-
bae, Pharisei, hostes Christi & uerae doctrinae, sicuti
hoc tempore oppressores ueritatis sunt, qui eius
assertores esse debebant, qui cum scientiam & studi-
um coelestis doctrinae repulerint, reiecti & ipsi a Deo
sunt, ne uero sacerdotio fungantur, & interea homi-
nes miseri, non praediti aliqua autoritate aut potentia,
diuinitus excitantur, qui sint duces & Episcopi Ec-
clesiarum.

Præce=

**Præcepit Deus fortitudinem
tuam.**

Prior pars uersus est consolatio & occupatio:
cum n. de regno Christi hætenus magnifice sit con=
cionatus, & Apostolos, Episcopos ac Pastores, prin=
cipes & duces exercituum Dei uocarit, & tales mi=
nistri Christi sint sine uiribus, opibus & potentia,
imo ab impijs habeantur pro excrementis mundi &
omnium sint reiectamentum: Deinde magnus sit fu=
ror, magna potentia diaboli & mundi grassantis ad=
uersus regnum Christi, sæpe cogitant piæ mentes, in
tantis furoribus diaboli, non mansuram Ecclesiam, et
ruiturum regnum Christi, cum non sit suffultum &
munitum externis regum & principum armis, à qui=
bus plerunq; regnum Christi oppugnatur.

Posita igitur hic est consolatio, cum inquit, Præ=
cepit Deus tuus fortitudinem tuam.
Id est, quanquam hoc regnum Christi spirituale, sit
sine externis uiribus & potentia aliqua, & diabolus
cum tyrannis uideatur deleturus hoc regnum, tamen
ita diuinitus est institutum & firmatum, ut non cor=
poralibus aliquibus præsidijs, sed ex diuino instituto,
præcepto & mandato contra omnem diaboli & mun=
di potentiam, firmitatem & robur habeat, & cæteris
regnis euersis ipsum stet sola diuina uirtute immo=
tum.

tum. Hic enim est lapis abscissus sine manibus, com-
minuens testam & ferrum, æs, argentum & aurum
Daniel. 2. Ita Euangelium non solum est potentia
Dei ad salutem omni credenti, ad delendum peccatum
& mortem, sed & ad destruendam diaboli & mun-
di potentiam, & hanc uim habet ex solo præcepto &
mandato diuino, non ex humanis præsidij aut armis.

Quare nemo de hoc regno desperet, cum infir-
mum esse, & à diabolo & toto mundo ipsum oppig-
nari uideat. Deus enim ita instituit, mandauit & præ-
cepit, ut sit firmum & immotum adeo, ut ne quidem
inferorum portæ ipsi præualere possint. Nam etsi, ut
in acie, horum exercituum & Ecclesiarum duces Apo-
stoli à tyrannis sint interfecti, tamen mox in illorum
stationem ipsorum discipuli & ordine omnibus æta-
tibus subinde alij Episcopi, pastores & præfecti à fa-
lio Dei sedente ad dexteram patris surrogantur, &
tanquam in supplementum mittuntur, & ita corpus
regni & Ecclesiæ seruat.

Ceterum quanquam hoc regnum ex præcepto
& mandato Dei ita sit firmatum & munitum, tamen
nihilominus Deus pro eo stabiliendo uult rogari, &
cultum inuocationis sibi præstari, ideo subiicitur Ora-
tio pro conseruando regno Christi ualde necessaria
contra diabolum hostem huius regni & eius organa,
Præ-

PRECATIO PRO
conseruatione
Ecclesiæ.

Confirma hoc Deus quod operatus
es nobis .

Propter templum tuum in Hierusa-
lem tibi reges offerent munera.

Increpa feram arundinis, congregatio-
nem taurorum inter uitulos, popu-
los conculcantes propter argentũ.
Dissipat gentes quæ bella uolunt.

*Hanc precationem ut in quotidiano usu esse
possit, explicabimus paraphrasi.*

Precatio pro Ecclesia.

OMnipotens, æterne, uiue & ue-
rissime Deus, æterne pater Do-
mini nostri Iesu Christi, conditor cœli
& terræ, & uniuerſæ creaturæ conser-
uator, tibi ex toto pectore agimus gra-
tias, quod immensa bonitate, per filiũ
tuum Dominum nostrum Iesum
Christũ, te generi humano patefecisti,

& hunc pro nobis ἱλασθῆναι, μεσῆτην καὶ
ἱκετῆν constituisti, & quod effuso in A-
postolos spiritu sancto tuo, æternam
Ecclesiam, hæreditatem filio tuo, per
Euangelij uocem colligis, & subinde
alijs in aliorum stationem missis, &
excitatis doctoribus tanquam ducibus
& regibus exercituum et Ecclesiarum,
regnum filij tui Domini nostri Iesu
Christi, in tantis diaboli & mundi fu-
roribus & imperiorũ ruinis perpetuo
& mirabiliter conseruas, per quod ad
te conuersis, & filium tuum uera fide
& fiducia complectentibus, peccata &
omnia debita condonas, & Spiritum
sanctum tuum, iustitiam, lætitiã &
æternam uitam gratis propter solum
eundem filium tuum Dominum no-
strum Iesum Christum donas.

Deinde, ut hoc regnũ filij tui, quod
tu ex ineffabili bonitate ad tuam mise-
ricordiam confugientibus, in Sionio
monte, sancta Ecclesia tua constitui-
sti, porro confirmes & conserues, te sup-
plices oramus, & ut regum ac princĩ-
pum

pum animos, ad tui agnitionem & timorem Spiritu sancto tuo flectas & exuscites, ut regi uictori filio tuo, in uoce Euangelij triumphanti, sui imperij portas aperiant & ei munera offerant, deleant idolatrias & impios cultus, & uocem Euangelij filij tui cum ueris cultibus à te mandatis propagare, conseruare & defendere studeant, ut sub his scutis & protectoribus terræ, doctrina Ecclesiæ & bonarum artium studia floreant, & nō hostes ac oppressores, sed (quod promissisti) Ecclesiæ tuæ nutricij & mamillæ sint uel aliqui pij reges & principes.

Postremo, cum immanis & sæua fera diabolus, paludibus & arundinibus, hoc est, impietate, idolatria, blasphemia, obscœnitate, & omnibus sceleribus gaudens, & ad ea homines impellens, Ecclesiam cum uera doctrina & ueris cultibus uastare & delere conetur, te supplices oramus, ut propter filium tuum Dominū nostrum Iesum Christum, hanc tam seuam bestiam, Ec

ecclēsiæ tuæ uastatricem reprimas, cum
horribili grege taurorū & uaccarum,
pontificum, scribarum, pharisæorum,
& hoc tempore Romanorum pontifi-
cum, Cardinalium, Episcoporum, Sa-
cerdotum & Monachorum, qui ut tau-
ri & uaccæ, tantum uentrem & faginā
suam curantes, cum impia multitudi-
ne, propter argentum & uitæ suę com-
moda retinenda, pios doctores & alios
sanctos, Christi tui membra, conculcāt
& interficiunt, ac uastitatem in Eccle-
sia tua, ut immanes beluæ, efficere co-
nātur. Hos uastatores, tu, o Deus, pro-
pter gloriā nominis tui, propter filiū
tuū, cuius hoc regnum est, coherce, ut
sint aliquę Ecclesiæ, quæ te celebrent,
te inuocent, quę tuā doctrinam ad om-
nem posteritatem late spargant, ut spi-
ritu sancto tuo opitulante & regente,
& filio tuo domino nostro Iesu Chri-
sto ad dexterā tuam nos hæreditatem
suam custodiēte, tibi grata & accepta,
saltem aliqua, in genere humano fiant
Amen, Amen.

Disſis

Dissipat gentes, quæ bella uolunt.

Hoc Epiphonema in fine orationis additum, continet promissionem & consolationem de delendis hostibus Ecclesie, quos hic gentes uocat, contra Christum & Ecclesiam belligerantes, quos Christus uictor sedens ad dexteram patris, Ecclesie sue custos, non secus ac fumum dissipat & dispellit, secuti initium Psalmi habet, & exempla plurima testantur, Pharaonis, Sennacherib, Hierosolyma, Nero, Diocletianus, Iulianus &c. Manet igitur salua Ecclesia hostibus dissipatis.

Venient Principes ex Aegypto, Aethiopia extendet manus suas ad Deum.

Prophetia de uocatione gentium, quarum accessione Ecclesiam in immensum auctam iri prædicit. Comprehendit autem sub specie totum genus gentium & cætera regna terræ, quæ ad Christum conuertentur, ut mox sequens uersus ostendit. Similis Prophetia est Esaie ii. ubi ait: Ipsum gentes deprecabuntur, seu quærent. Et cap. 60. Aperientur portæ tuæ iugiter, die ac nocte non claudentur, ut afferatur ad te fortitudo gentium, & reges earum adducantur. Nominat autem hic præcipue cultum Dei, fidem nempe & inuocationem, cum inquit: Aethiopia extendet manus suas ad Deum.

EXHORTATIO
ad gratiarum actio-
nem pro regno
Christi .

Regna terræ, cantate Deo, psallite
Domino, Sela.

Insidenti cœlis cœlorum ab initio,
Ecce dabit uoci sue uocem roboris.

*Hæc est conclusio Psalmi, in qua totam Eccle-
siam orbis terrarum hortatur ad gratiarum actionem
pro æterno regno Christi uictoris, quem ait insidere
cœlis cœlorum ab initio, hoc est, ab initio quo genus
humanum conditum, & uox Euangelij de semine mu-
lieris primum edita est, colligere sibi æternam Eccle-
siam, cui tanquam cœlis cœlorum insidet. Hæc n. est
thronus & sedes Dei, in qua exercet iudicium Deus,
per uocem legis arguens & damnans peccata, & per
Euangelium annuncians propter Mediatorem gra-
tuitam peccatorum remissionem, donationem Spiri-
tus sancti & uitæ æternæ.*

*Hi sunt cœli cœlorum, domus & habitatio
Dei, sic Psalmo 115. Cœli cœlorum domini sunt, ter-
ram autem dedit filiis hominum, id est, Deus ipse est
doctor,*

doctor, rector & custos Ecclesie sue. Quanquam autem ipse & politias & imperia terre constituat & seruet, tamen earum regimen & administratio nem committit regibus & principibus terre, ut exerceant, secundum certas leges, cum lege nature conuenientes, iudicia, ut sint honori bonis & timori malis, ut sint distincta rerum dominia, contractuum & successionum certa iura, quae omnia ad Ecclesiasticum regimen, quod solo uerbo Dei regitur, nihil pertinent &c.

Interferit autem exhortationi subinde consolationes. Quia enim Ecclesia non habet aliquam externam potentiam, & est exposita diaboli & tyrannorum furoribus, uidentur Doctores, qui sunt in ministerio uerbi, frustra in tantis persecutionibus Ecclesiae docturi uerbum Dei, & paucos fore qui ipsorum uoci credant & obediant, ideo Doctores & totam Ecclesiam consolatur, cum inquit: Ecce dabit uoci suae uocem roboris, id est, erunt qui credent Euangelio, & illud erit potentia Dei ad salutem omni credenti, & seruabitur ministerium Euangelij inuitis diabolis & omnibus tyrannis.

Date gloriam Deo, id est, sinite uos uerbo argui, agite poenitentiam, humiliamini sub potenti manu Dei, agnoscetes peccata uestra, date locum Spiritui sancto arguenti uos & mundum de peccato per uocem Euangelij.

**Super Israël magnificentia eius, &
robur eius in nubibus.**

Aspergitur iterum consolatio. Ecclesia habebit
ducem & custodem filium Dei sedentem ad dextram
patris, non erit sine consolatione. Spiritus sanctus erit
efficax in ijs qui credent Euangelio. Magnificentia
& splendor regni Christi est, quod gratis propter fi-
lium agentes pœnitentiam, & fiducia Mediatoris ad
ipsius misericordiam confugientes recipit, & donans
Spiritum sanctum, renatos multis uirtutibus uestit &
ornat, iustitia imputata, timore, amore Dei, patiens-
tia, obedientia & alijs gemmis.

Robur & fortitudo in nubibus, est uox Legis,
quæ suo fulmine & tonitru petras, corda peccatis in-
durata conterit, ut conuertantur ad Deum. Deinde
quoque est uox Euangelij, quæ ut nubes pluuiam de-
stillantes, terram, sic illa de coelis & nubibus, Apo-
stolorum nempe ore, delapsa, ea, sensu iræ Dei pauida
& arefacta, recreat, ut Deut. 32. habes, Stillet ut plu-
uia doctrina mea. Et Esa. 55. Quomodo imber de-
scendit & c. sic erit uerbum meum. Et Esa. 60. Apo-
stoli comparantur nubibus cum inquit: Qui sunt isti
qui ut nubes uolant. Huc pertinet Psalm. 29. Afferte
domino filij Dei & c.

Mirra

Mirabilis Deus in sanctis suis, ipse est Deus Israël, dabit uirtutem & fortitudinem plebi, Benedictus Deus.

Epiphonema est quo finit & concludit Psalmum, repetita superiori consolatione & promissione de defensione Ecclesiæ: q. d. Deus mirabiliter supra & extra omnem captum humanæ rationis gubernat, conseruat & defendit ministerium uerbi, Sanctos & totam Ecclesiam, reprimit diabolos, tyrannos & hereticos spargentes falsa dogmata, restaurat & repurgat subinde doctrinam & ueros cultus. Dabit igitur uirtutem & fortitudinem, id est, donabit Ecclesiæ & singulis pijs Spiritum sanctum, quo paraclete confirmati, uincant diabolum & mundi potentiam, Et Deus ipse erit custos Ecclesiæ suæ, sicuti filius

Dei ipse inquit: Non relinquam uos or-

phanos, Ero uobiscum usque ad

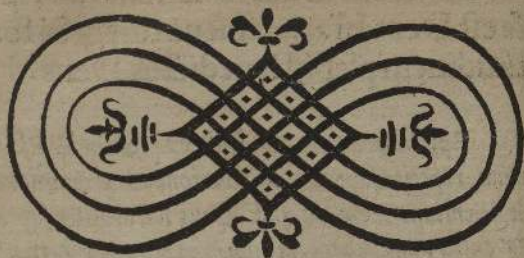
consumationem sæculi,

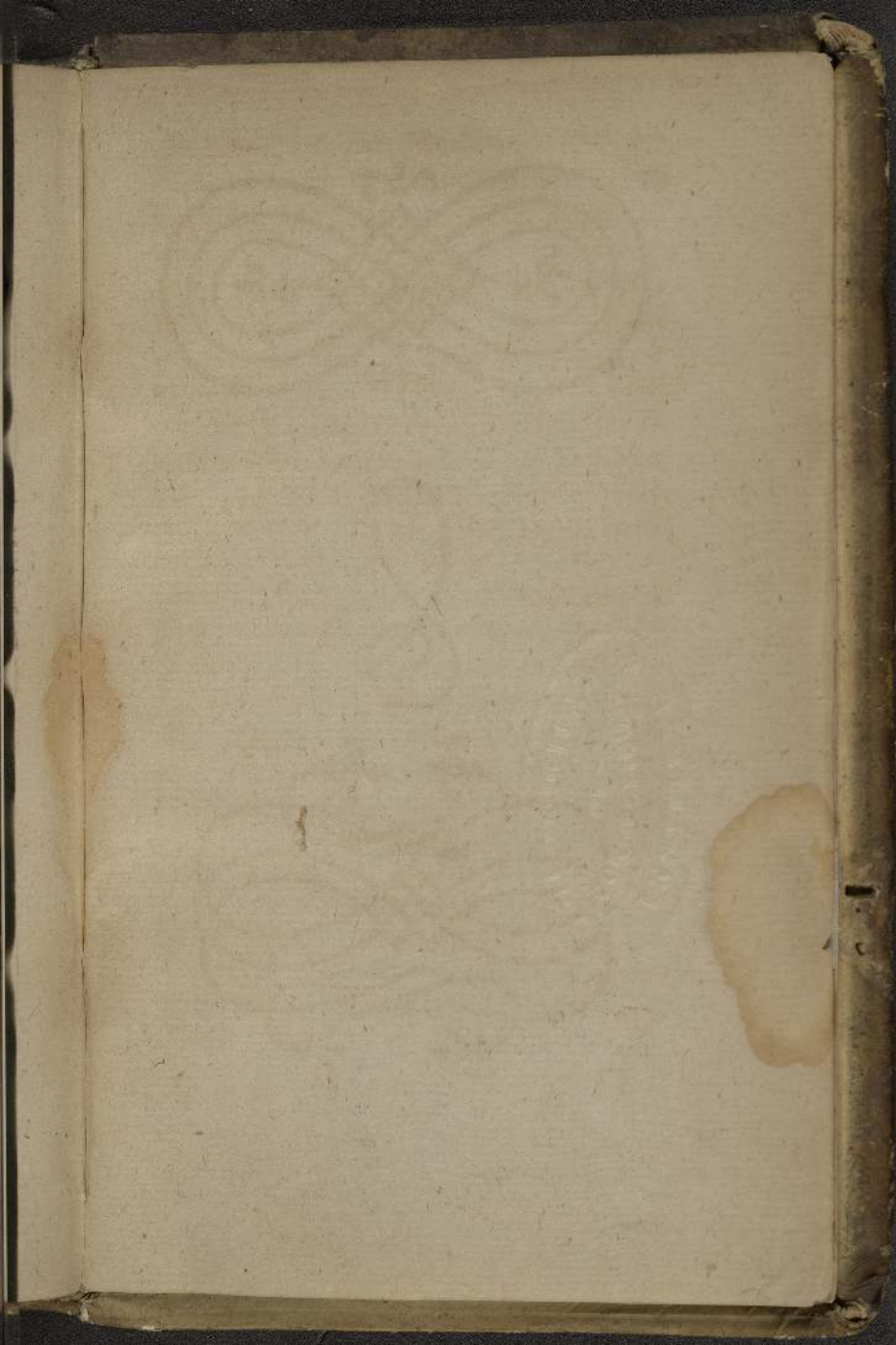
Benedictus igitur

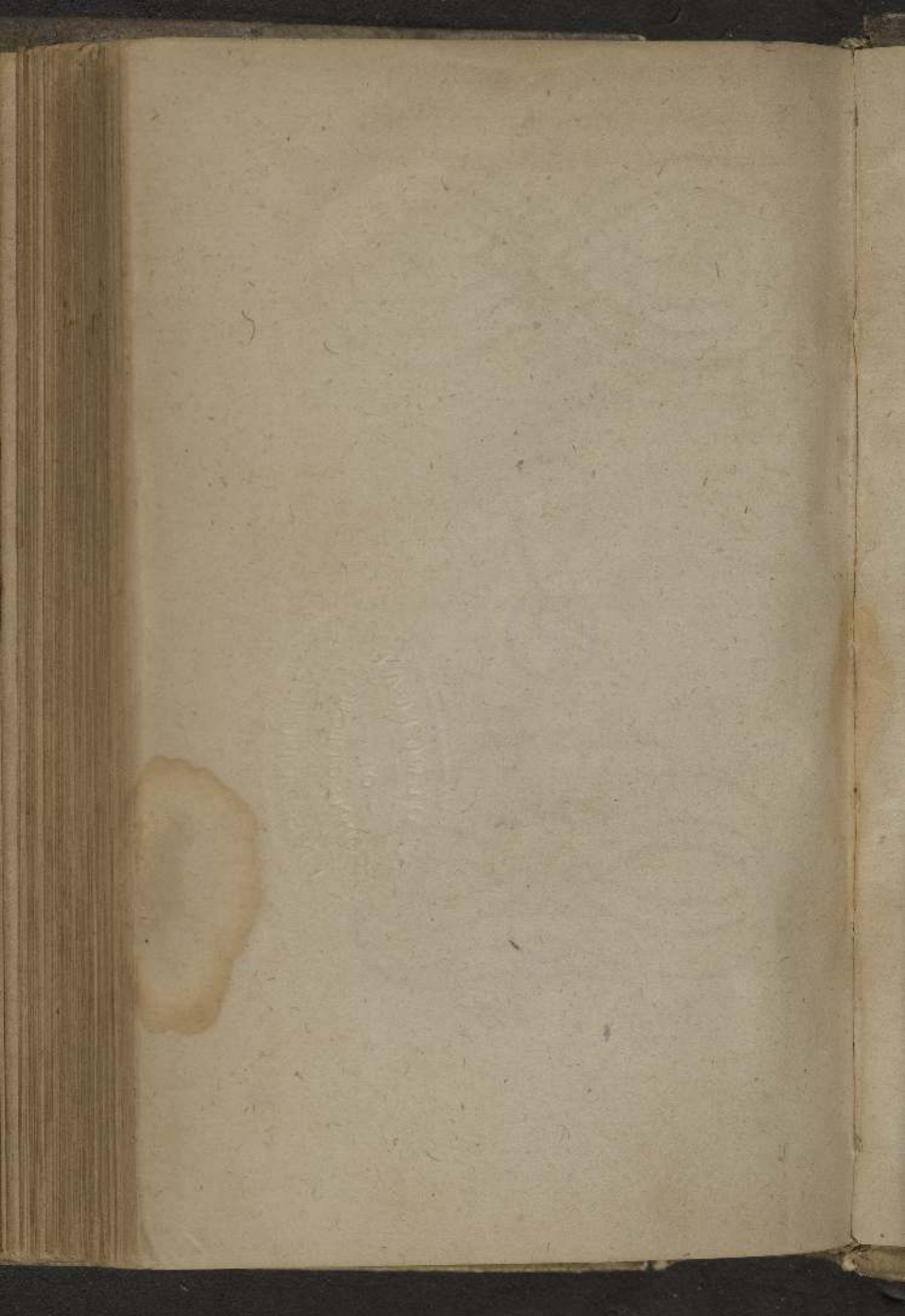
Deus.

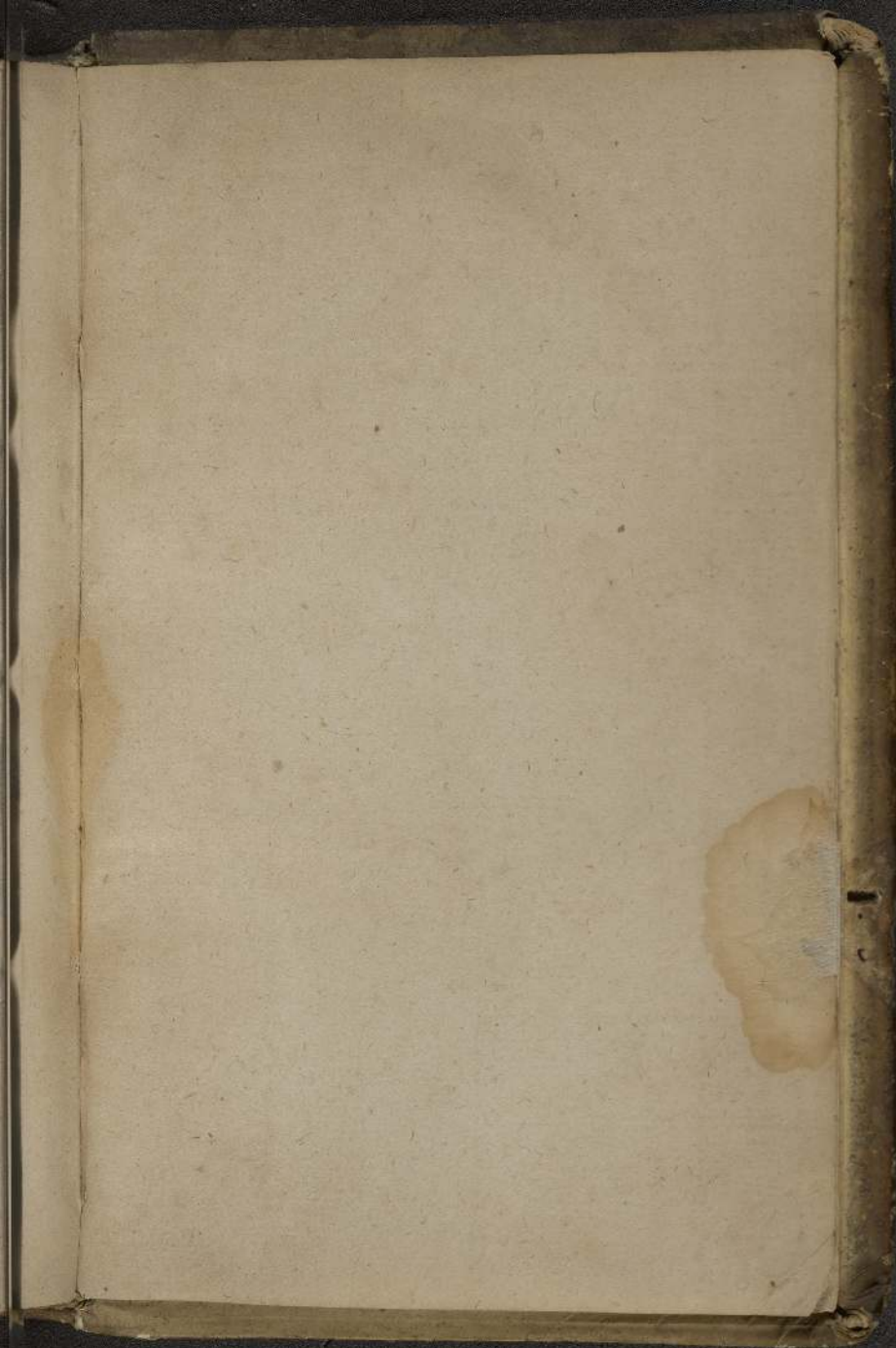
A M E N,

Amen.

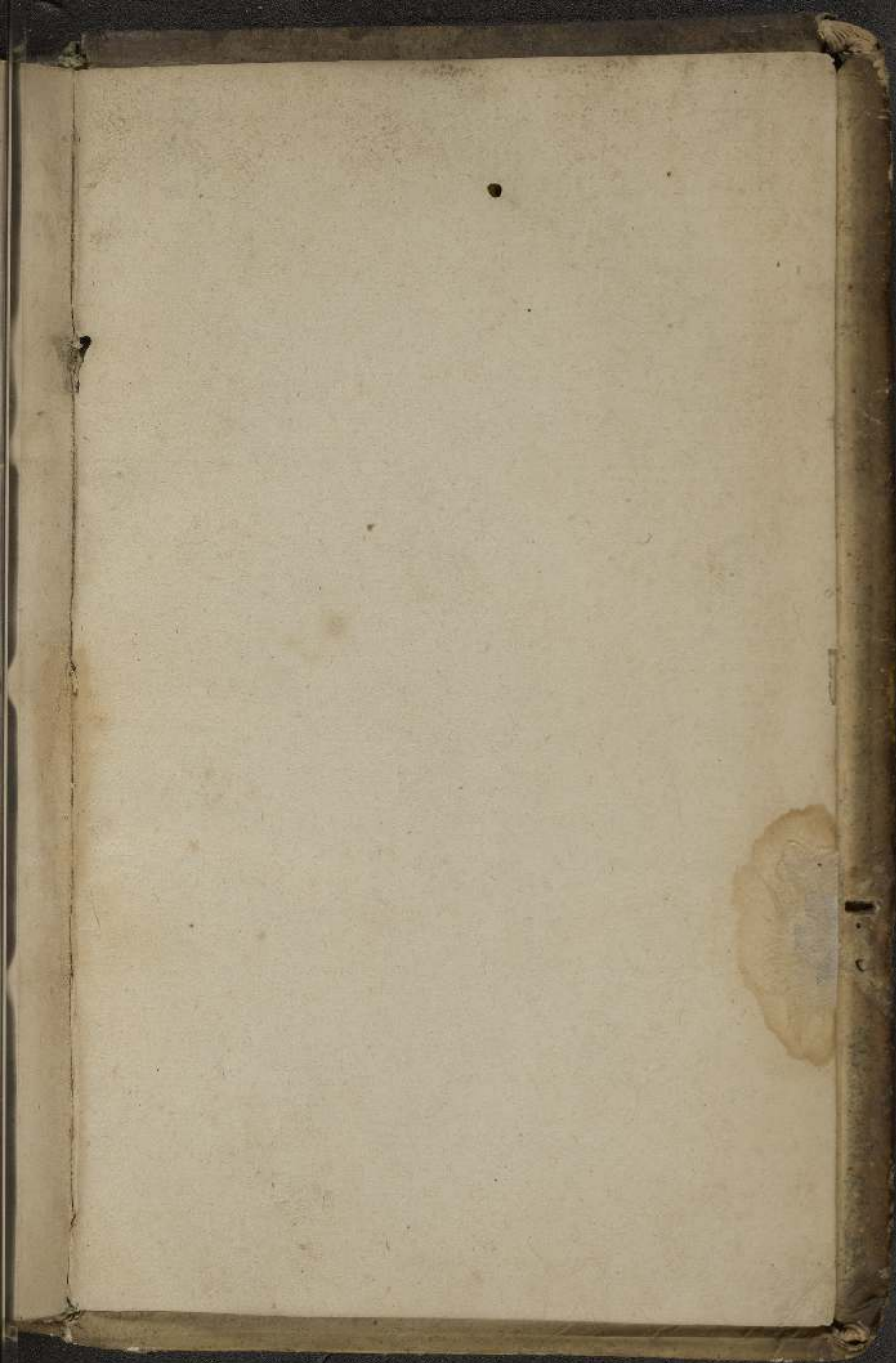

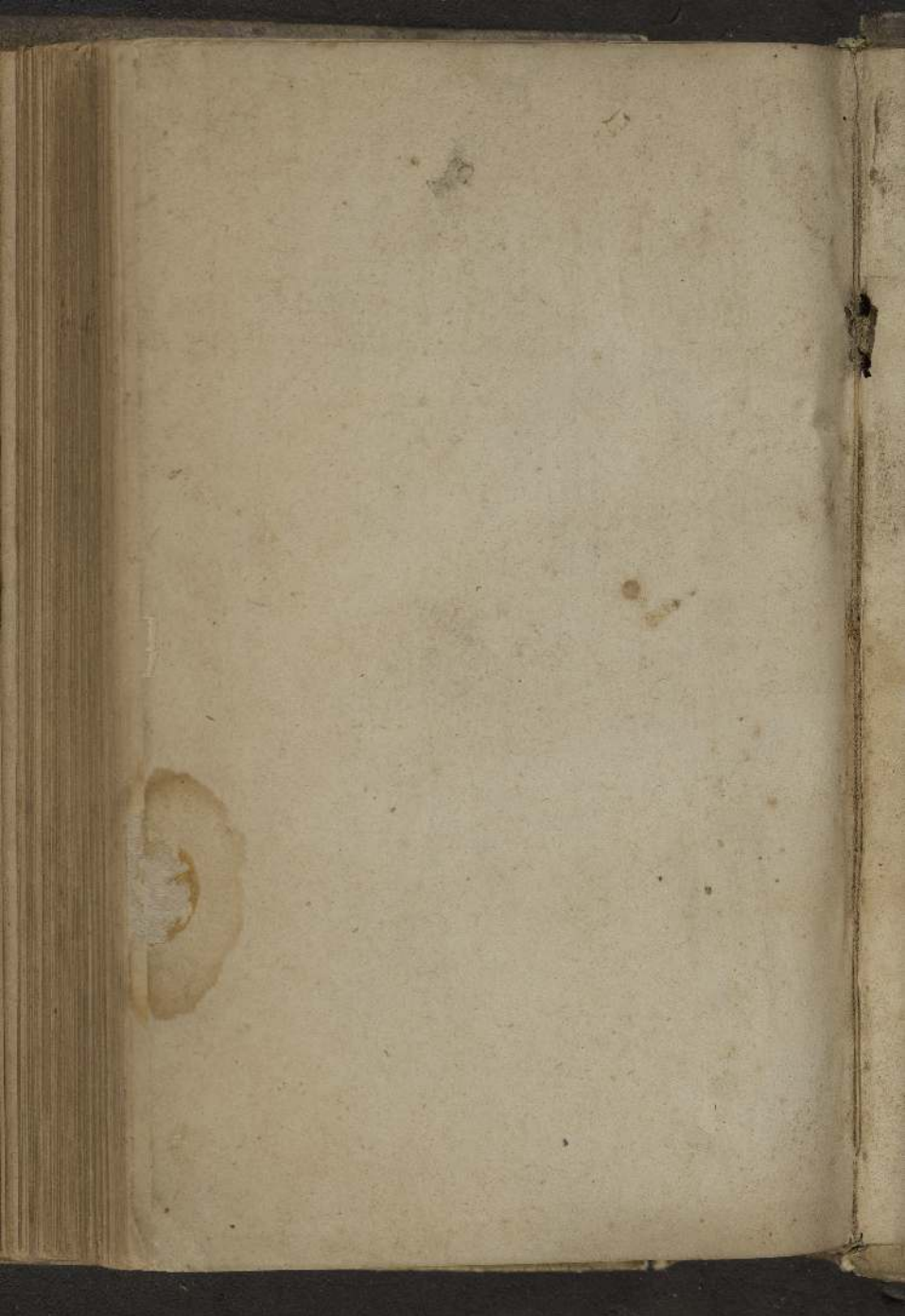

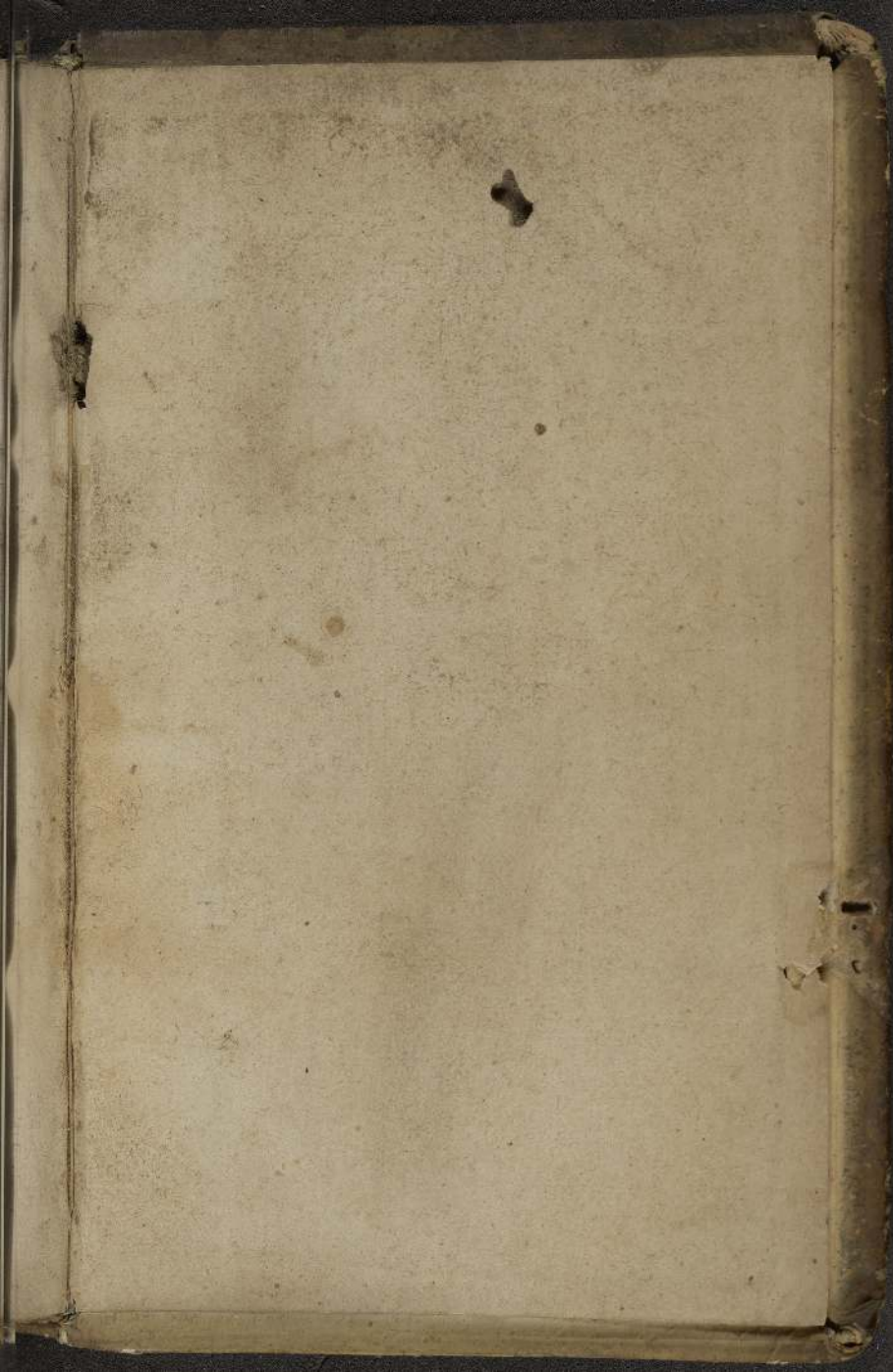

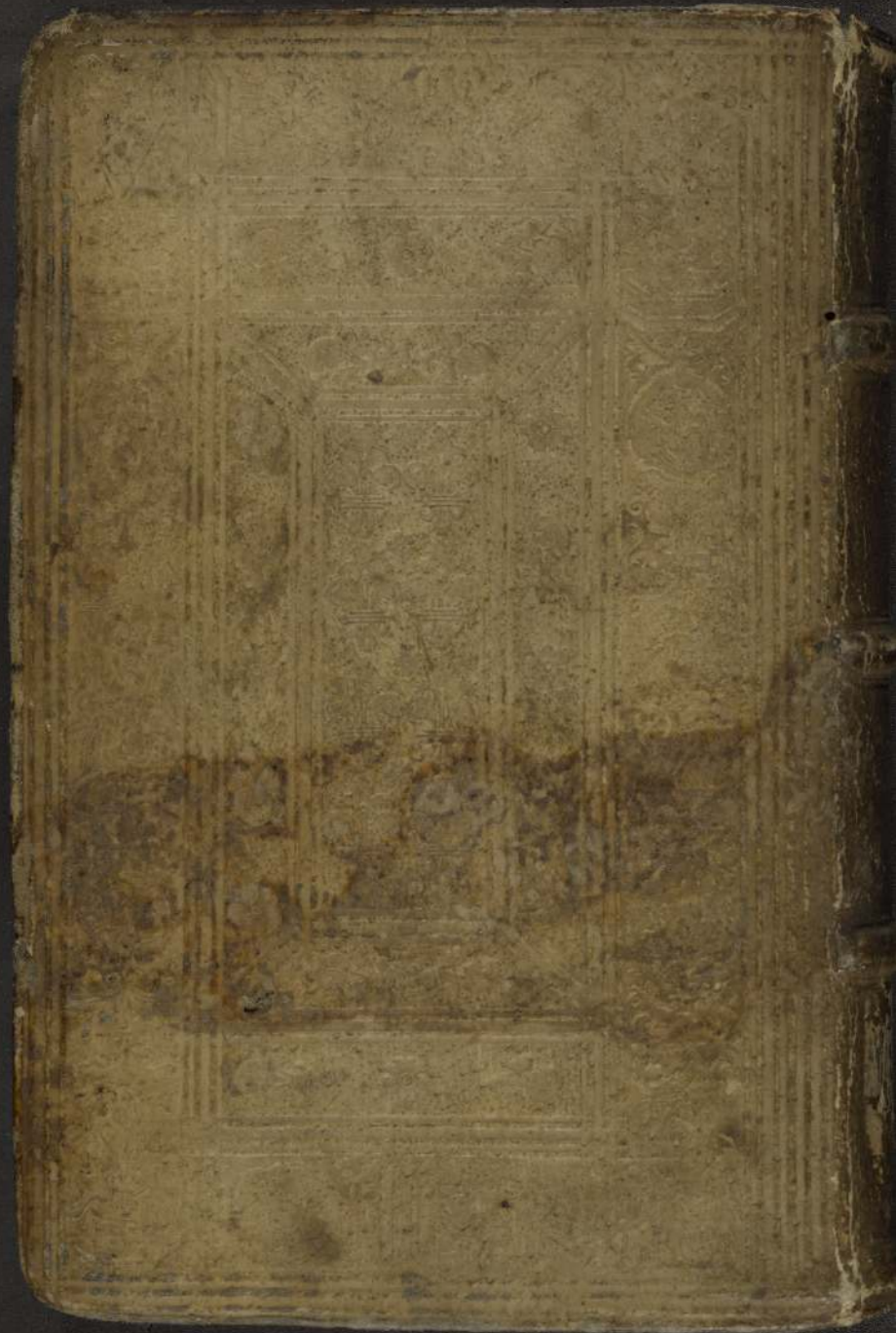

inches

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
L*	38.12	65.43	49.87	44.26	55.56	70.82	63.51	39.92	52.24	97.06	92.02	87.34	82.14	72.06	62.15
a*	13.24	18.11	-4.34	-13.80	9.82	-33.43	34.26	11.81	48.55	-0.40	-0.60	-0.75	-1.06	-1.19	-1.07
b*	15.07	18.72	-22.29	22.85	-24.49	-0.35	59.61	-46.07	18.51	1.13	0.23	0.21	0.43	0.28	0.19
Density	0.04 0.09 0.15 0.22 0.36 0.51														

D50 Illuminant, 2 degree observer

Golden Thread

	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
L*	38.12	65.43	49.87	44.26	55.56	70.82	63.51	39.92	52.24	97.06	92.02	87.34	82.14	72.06	62.15
a*	13.24	18.11	-4.34	-13.80	9.82	-33.43	34.26	11.81	48.55	-0.40	-0.60	-0.75	-1.06	-1.19	-1.07
b*	15.07	18.72	-22.29	22.85	-24.49	-0.35	59.61	-46.07	18.51	1.13	0.23	0.21	0.43	0.28	0.19
Density	0.04 0.09 0.15 0.22 0.36 0.51														

Colors by Munsell Color Services Lab

Don Williams